

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

**Práce Probační a mediační služby ČR s nezletilými a mladistvými pachateli
protiprávních činů**

Bakalářská práce

Autor: Bc. Jana Doležalová
Studijní program: Specializace v pedagogice
Obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Doležalová**
Osobní číslo: **P12739**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální patologie a prevence**
Název tématu: **Práce Probační a mediační služby ČR s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů**
Zadávající katedra: **Katedra sociální patologie a sociologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Bakalářská práce se zabývá specifickou oblastí činnosti Probační a mediační služby ČR ? prací s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů. Teoretická část seznamuje s činností a působením Probační a mediační služby ČR, představuje zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. Popisuje výchovná opatření, trestní opatření a ochranná opatření dle zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Dále se věnuje činnostem Probační a mediační služby ČR s mládeží, a to jednak na základě výše zmíněného zákona č. 218/2003 Sb., tak i schválenými oficiálními metodickými postupy Probační a mediační služby ČR. Empirická část práce mapuje práci Probační a mediační služby ČR s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů s využitím metodického doporučení pro práci úředníků/asistentů a případových studií.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.**
Katedra sociální patologie a sociologie

Oponent bakalářské práce: **Mgr. Denisa Gylányi**

Datum zadání bakalářské práce: **14.2.2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **22.4.2015**

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek,
Ph.D.
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Poděkování.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Stanislavě Hoferkové, Ph.D., za vstřícnost a ochotu při konzultacích.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala po vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

podpis autora

Anotace

DOLEŽALOVÁ, JANA. Práce Probační a mediační služby ČR s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů. Hradec Králové: Fakulta sociální patologie a sociologie, Univerzity Hradec Králové, 20015, 64 s. Bakalářská práce.

Práce představuje činnost Probační a mediační služby s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů. Zaměřuje se na ukládaná trestní opatření – podmíněné odsouzení s dohledem a výchovná opatření – dohled probačního úředníka.

Na začátku práce seznamuji se základními pojmy, které jsou důležité pro pochopení problematiky, seznámení se zákony, které činnost Probační a mediační služby ovlivňují a s principy na kterých pracuje. Důležitým vodítkem při práci Probační a mediační služby jsou metodické postupy, které podporují vlastní práci pracovníků s klienty.

V další části práce jsou již konkrétní případové studie a na kterých ukazují práci probačních úředníků/asistentů na jednotlivých konzultacích s klienty. Představuji rozmanitost práce a její důležitost. Na stanovených otázkách se snažím ukázat jak je práce důležitá pro další vývoj nezletilých a mladistvých.

Klíčová slova: Probační a mediační služba, mladistvý, nezletilý, výchovná opatření, trestní opatření

Annotation

DOLEŽALOVÁ, JANA. The work of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic with minor and juvenile offenders of illegal acts. Hradec Králové: Faculty of Social Pathology and Soicology of Hradec Králové, 2015, 64 pp. Bachelor Degree Thesis.

This work represent the activity of the Probation and Mediation Service in respect to minors and juvenile crime offenders. It focuses on the imposition of criminal actions under the condition of supervision and educational measure given by a probation officer.

From the beginning, the basic concepts are introduced which are imporantnt to give familiarity to the laws of a given activity which falls subject to the Probation and Mediation Service along with its guiding principles. An importatnt guideline for the work of Probation and Mediation Service are methodologies than support their work in conjunction with workes and their clients.

The following section outlines specific case studies which demonstrate the work of probation officers/assistants in individual consultations with their clients. It represents diversity of the work on the issues set out with the aim to show how the work is importatnt for the future development of minors and young adults.

Keywords: Probation and Mediation Service, juvenile, minor, educational measures, punitive measures

1. Obsah

Úvod.....	7
1. Základní vhled do problematiky soudnictví ve věcech mládeže.....	9
1.1 Charakteristika kriminologie a vymezení základních pojmů	9
1.2 Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže	12
2. Výchovná opatření ukládaná mladistvým	19
2.1 Dohled probačního úředníka	19
2.2 Probační program	20
2.3 Výchovné povinnosti	21
2.4 Výchovná omezení	23
2.5 Napomenutí s výstrahou	24
3. Ochranná opatření ukládaná mladistvým	25
3.1 Ochranné léčení	25
3.2 Zabezpečovací detence	26
3.3 Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	26
3.4 Ochranná výchova	26
4. Trestní opatření ukládána mladistvým	28
5. Probační a mediační služba	30
5.1 Restorativní justice	30
5.2 Probační a mediační služba	31
5.3 Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě	35
6. Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží.....	38
7. Výzkumné šetření zaměřené na práci Probační a mediační služby s mladistvými a nezletilými pachateli protiprávních činů	45
7.1 Prezentace případových studií	46
8. Závěr výzkumného šetření	60
Závěr.....	64
Seznam požité literatury a jiných zdrojů:.....	66

Úvod

Bakalářská práce se zabývá prací Probační a mediační služby v rámci činnosti s mladistvými a nezletilými pachateli protiprávních činů. Jde o práci s lidmi, kteří se poměrně brzy po začátku svého života dostali do konfliktu se zákonem. Někteří poruší zákon jednou, důsledky jsou pro ně dostatečným ponaučením a jejich další život se vyvíjí běžným způsobem. Ale můžeme se setkat i s mladými lidmi, kteří porušují zákon opakovaně a ani následné tresty pro ně nejsou ponaučením.

Na další vývoj života u dětí, které poruší zákon, má například velký vliv i jejich rodina. Pokud je dítě obklopeno rodiči, kteří ho mají rádi a ono v nich cítí podporu i v době, kdy je svým chováním zklame, může to na něj mít pozitivní vliv. Je pak větší pravděpodobnost, že si uvědomí závažnost svého jednání a v páchání další trestné činnosti již nepokračuje. Opakem pak je rodina, která se o své dítě nezajímá, neposkytuje mu potřebnou podporu a co hůř, dítě již od útlého věku vidí, že z porušování zákona pro rodinu plynou výhody (opakované krádeže rodičů, případně sourozenců, apod.). V takových případech je těžké dítě motivovat k tomu, aby svůj život změnilo a žilo jinak než jeho rodina.

Zejména u druhé skupiny dětí se chybějící pozitivní vliv rodiny do jisté míry snaží doplnit Probační a mediační služba. Je jasné, že vliv rodiny, která je s dítětem v kontaktu od útlého věku a je s ním každý den, nejde nahradit ničím. Ale je třeba snažit se na rodinu působit jako na celek a pokusit se změnit jejich způsob myšlení. Ukázat rodině, že například důsledností, která bude mít jasně stanovená pravidla, se dá dosáhnout změny. I pro děti jsou stanovená pravidla přínosem, neboť jasně vymezují, co bude rodina ještě tolerovat a co již ne. Také je například třeba jasně stanovit povinnosti, které musí dítě splnit a teprve po splnění může následovat „zábava“. I ta však musí mít svá pravidla, která musí dítě dodržovat, například stanovený čas příchodu domů. Pravidla je třeba důsledně vymáhat, aby se dítě cítilo bezpečně. Je si pak dobře vědomo toho, že když něco udělá špatně, přijde trest, ale je to pro něj „čitelné“, protože dopředu vědělo, že trest přijde. Rodina se tak vyhne tomu, že jednou dítěti nějaká věc projde a po druhém, protože jeho chování je v tu chvíli z nějakého důvodu posuzováno jinak.

Činnost Probační a mediační služby dle mého názoru není veřejnosti příliš známa. Jedná se totiž o poměrně mladou službu, která v letošním roce oslavuje 15 leté výročí svého vzniku. Do současné doby se o Probační a mediační službě moc nemluvilo, což se změnilo cca v roce 2010. V té době nabyl účinnosti nový trestní zákoník a začalo se v médiích mluvit o do té doby neznámém a pro laiky zajímavém trestu domácího vězení. Veřejnost má tak většinou

představu, že Probační a mediační služba pouze kontroluje domácí vězně. Já jsem je v této práci rozhodla, že se budu věnovat jiné oblasti, kterou služba krom dalších činností také zajišťuje. Ani práci s nezletilými a mladistvými nekončí výčet činností. Mezi další například patří předjednávání a následná kontrola výkonu trestu obecně prospěšných prací (nesmí se zaměřovat s veřejně prospěšnými pracemi, které provádí lidé evidovaní na úřadu práce), dohled u osob podmíněně odsouzených nebo podmíněně propuštěných včetně přípravy podkladů pro podmíněné propuštění. V neposlední řadě nesmíme zapomenout a činnost Probační a mediační služby v rámci přípravného řízení.

Cílem práce je představit práci Probační a mediační služby s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů. Činnost je to velmi rozmanitá, a proto není možné věnovat se všem oblastem. Já jsem si vybrala oblast, která je v práci s nezletilými a mladistvými v činnosti Probační a mediační služby pravděpodobně nejčastější. Konkrétně se jedná o výchovné opatření – dohled probačního úředníka u nezletilých pachatelů a podmíněné odsouzení s dohledem u mladistvých pachatelů. K představení činnosti mi budou sloužit případové studie práce s výše uvedenými pachateli.

Na začátku práce jsou uvedeny kapitoly se základním vhladem do problematiky trestání mladistvých a nezletilých. Seznámíme se se základními pojmy, které jsou důležité k pochopení celé problematiky. Následovat bude seznámení se Zákonem č. 218/2003Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, kde se budu především věnovat zásadám řízení ve věcech mládeže a způsobům potrestání, které jsou u nezletilých a mladistvých možné. Jedná o teoretický základ pro činnost Probační a mediační služby. Neopomenou také zmínit krátkou historii služby až do současnosti. Nedílnou součástí činnosti je Zákon č.257/2000Sb. o probační a mediační službě. Krátce představím hlavní princip, na kterém Probační a mediační služba pracuje – princip restorativní justice. Pro samotnou práci s nezletilými i mladistvými je důležitý i Národní metodický standart pro práci s mládeží, jež poskytuje její rámeček. Seznámíme se s metodologickým základem práce a následovat již budou samotné kazuistiky jednotlivých klientů, na kterých si ukážeme rozmanitost činnosti s mladistvými a nezletilými pachateli protiprávních činů.

V práci vycházím z především z odborné literatury, z materiálů Probační a mediační služby a ze spisové dokumentace jednotlivých klientů.

1. Základní vhled do problematiky soudnictví ve věcech mládeže

Na začátku práce je třeba se seznámit se základní terminologií, kterou budu v práci využívat. Podíváme se proto na základní pojmy používané v kriminologii a v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Také se seznámíme se zásadami využívanými v soudnictví ve věcech mládeže. Terminologie a zásady trestního řízení jsou odlišné u dospělých a u mládeže.

1.1 Charakteristika kriminologie a vymezení základních pojmů

Pojem kriminologie můžeme odvodit z latinských slov *crimen* (zločin) a *logos* (učení), jedná se tedy o učení o zločinu. Z předchozího sdělení by se mohl zdát, že vymezení kriminologie je jednoznačné, ale není tomu tak. Záleží na tom, jak definujeme kriminalitu, kterou se zabývá kriminologie. Z hlediska právního pojetí kriminality je předmět kriminality zúžen pouze na činy, které upravuje trestní právo. Oproti tomu sociologické pojetí kriminality zahrnuje i sociálně patologické jevy, které trestní zákoník neobsahuje, ale s trestnou činností úzce souvisí. Jedná se například o užívání drog, alkoholu, prostituce, extremismus apod.¹ Z předchozího textu je patrné, že je třeba si uvědomit, z jakého hlediska na kriminologii nahlížím ve své práci.

Podle Válkové a kol. (2012) je možné kriminologii definovat jako společenskovědní disciplínu, která se zabývá jednak jednotlivci, mezi které patří pachatelé trestné činnosti, oběti trestných činů a také orgány trestní justice, ale také společnost jako celek. Jedná se o empirickou vědu, která poznává reálné jevy související s kriminalitou. Jako empirická věda vychází z teoretických koncepcí a modelů, které se v praxi ověřují zejména pomocí empirických výzkumů a statistických analýz. Velký důraz je kladen na nestrannost kriminologie a její vědeckou objektivnost, aby nepodléhala mocenským tlakům.

Je obtížné sjednotit se na jednotné definici kriminologie, ale dle Válkové a kol. (2012) je akceptovatelné následující vymezení: „*Samostatná, interdisciplinární věda, která zkoumá za pomoci teoretických postupů a empirických metod kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality (uskutečňovanou zpravidla prostřednictvím trestní justice), neformální sociální kontrolu (uskutečňovanou zpravidla rodinou, školou, na pracovišti v zájmových*

¹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

*klubech a sportovních zařízeních apod.), společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.*²

Mezi vědy o kriminalitě můžeme zařadit například: věda o trestním právu hmotném, trestním právu procesním, kriminologie, kriminalistika, penologie a viktimologie. Dále s kriminologií souvisejí obory jako: soudní lékařství, forenzní psychiatrie, sociální práce v trestní justici, vývojová psychologie, speciální pedagogika, sociologie a další.³ Zde je třeba si uvědomit, že kriminologii je úzce spojena s hodně obory a dělí na hodně disciplín, které musí mezi sebou spolupracovat a je třeba využívat všech jejich poznatků.

Základní pojmy používané v kriminologii

Prvním z pojmů je *rozsah kriminality* – počet činů, které jsou definované jako trestné, případně činy jinak trestné, spáchané na vymezeném území za určitý časový úsek (zpravidla jeden rok). Je vyjádřen v absolutních číslech, ale můžeme se setkat s vyjádřením procentním. Jedná se o vyjádření rozdílu mezi jednotlivými časovými úseky. Rozsah kriminality neodráží demografické vlivy, a proto může její interpretace mít zkreslující výsledky. Díky různému počtu obyvatel v jednotlivých krajích může být tento údaj zavádějící, protože v jednom kraji je více obyvatel než ve druhém. Z tohoto důvodu se u kriminality zjišťuje i její *intenzita*. Je dána rozsahem kriminality v přepočtu na počet obyvatel na vymezeném území. Intenzi ta je vyjádřena indexem.

Dalším důležitým ukazatelem je *struktura kriminality*, to znamená rozložení kriminality podle různých hledisek. Může být zkoumána například z hlediska geografického, podle druhu kriminality, podle věku a pohlaví pachatele apod. Údaje o struktuře kriminality konkretizují kriminalitu a umožňují ji lépe charakterizovat. Při interpretaci kriminality je třeba se zabývat její strukturou, protože příčiny kriminality i typy pachatelů se u jednotlivých druhů kriminality liší.

Dynamika kriminality – změny v rozsahu, intenzitě a struktuře kriminality v průběhu času. S ohledem na nárůst, pokles či stagnaci kriminality se hovoří o tom, že kriminalita má sestupnou nebo vzestupnou tendenci.

Registrovaná kriminalita – kriminalita oznámená obětí, jinou osobou, institucí nebo zjištěná činností policie. Důležité je, aby kriminalita byla zaregistrována policií.

² VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

³ tamtéž.

Latentní kriminalita – tak je označován rozdíl mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou. Mezi latentní kriminalitu patří i takové případy, o kterých se policie dozvěděla, ale neregistrovala je.⁴

Sociálně patologické jevy – se odvozují od „normality“ společnosti. Normy společnosti jsou modelem pro chování jednotlivce jako příslušníka dané společnosti. Podle Krause (2010) můžeme sociální normy definovat jako pravidla pro chování, předpisy pro očekávané chování nebo dokonce vyžadované sociální chování. V současnosti mezi sociálně patologické jevy řadíme: kriminalitu a delikvenci, závislosti, sebevraždy, prostituci, patologii rodin, xenofobii, agresivitu a šikanování.

Sociální deviace – jedná se o odchylku o „normálního“ způsobu chování. Kriminalita je nejzávažnější způsob sociální deviace. Ale ne každé deviantní chování je sociálněpatologické. Sociální deviace může zahrnovat normy etické, politické, náboženské apod.⁵

V literatuře se v souvislosti s kriminalitou mládeže hovoří o *delikvenci*. Můžeme jí charakterizovat jako kriminalitu dětí a mladistvých. Můžeme sem řadit i méně závažné jednání této skupiny pachatelů, jedná se například o přestupky. Při řešení kriminality mládeže se setkáme s pojmy dítě, mladiství, mládež a mladý dospělý.⁶ Je důležité si tyto zdánlivě podobné pojmy vysvětlit, protože jsou pro orientaci v dané problematice důležité.

Dítě – podle Úmluvy o právech dítěte je to každá lidská bytost do věku 18 let. Trestní zákoník jej vymezuje jinak (viz následující kapitola). *Mladiství* – věková kategorie osob, které spáchaly trestný čin a jsou již trestně odpovědné. *Mládež* je pak souhrnné označení pro děti a mladistvé. *Mladý dospělý* – věková kategorie je různě definována. Zpravidla je to osoba, která spáchala trestný čin mezi 18. a 21. rokem věku. Takto kategorie je zohledňována kvůli poznatkům z psychologie a sociologie, kdy je obtížné stanovit přesnou hranici dospělosti.⁷

V předchozí kapitole jsme se seznámili s pojmy kriminologie a kriminalita a dalšími základními pojmy, se kterými se budeme v práci setkávat. S pojmy dítě, mladiství a mládež se v následující části seznámíme z pohledu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Následující část práce věnuji důležitým pojmům ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže a zásadám trestního stíhání uplatňujících se v soudnictví ve věcech mládeže.

⁴ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

⁵ KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

⁶ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

⁷ tamtéž.

1.2 Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

V předchozí části práce jsem psala o základních pojmech, které jsou pro danou problematiku důležité. Nyní se na některé pojmy podíváme z pohledu zákonodárce, z pohledu zákona o soudnictví věcech mládeže. Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže je velmi rozsáhlý, a proto se budu věnovat pouze vybraným částem. Jedná se o právní zásady řízení ve věcech mládeže a o druhy potrestání (možnosti potrestání mládeže budou rozebrány v samostatné kapitole). Probační a mediační služba pracuje s nezletilými a mladistvými, jejichž provinění a činy jinak trestné soud nebo státní zastupitelství posuzuje podle tohoto zákona a také jsou jim dle tohoto zákona ukládána opatření.

Vymezení základních pojmů

Terminologie užívaná ve spojitosti s trestnou činností dětí a mladistvých je jiná oproti terminologii používané v souvislosti s trestnou činností dospělých pachatelů. Je tedy třeba vymežit si základní pojmy, se kterými se v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže setkáváme. Vymezení těchto pojmů je důležité pro přesné vyjadřování a zejména pro orientaci v dané problematice.

První rozdíl je v pojmenování trestného činu u různých věkových skupin. Dospělí pachatelé spáchají trestný čin. Děti mladší patnácti let se dopouští při stejném jednání činu jinak trestného a stejné porušení trestního zákoníku se u mladistvých nazývá provinění. Protiprávním činem pak zákonodárce nazývá jak provinění, tak i čin jinak trestný. Ve výše uvedeném zákoně je všeobecně používán pojem *mládež*. Zákonodárce mládeží myslí mladistvé i děti. Mládeží je všeobecně ve společnosti věnována zvláštní pozornost. V trestním právu tak můžeme vidět, že trestní odpovědnost a trestní řízení je u mládeže upraveno odlišným způsobem než u dospělých pachatelů. *Dítětem mladším patnácti let* je myšlen ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší věku patnácti let. *Dětem mladším patnácti let*, které spáchají čin jinak trestný, je možné uložit opatření v občanskoprávním řízení. *Mladistvým* je myšlen ten, komu v době spáchání provinění bylo patnáct let, ale byl mladší osmnácti let⁸. Mladistvým jsou za jejich provinění ukládána výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Mezi výchovná opatření patří: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. K ochranným opatřením patří: ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova. Trestní opatření jsou téměř totožná s tresty ukládanými dospělým. Jedná

⁸Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

se o: obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně. Dětem mladším patnácti let mohou být ukládána následující opatření: výchovná povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochranná výchova a ochranné léčení⁹. Z výše uvedeného výčtu je patrné, že soudce pro mládež, který rozhoduje o druhu potrestání, má k dispozici mnoho způsobů potrestání mládeže. Může tak dobře reagovat na individualitu pachatelů protiprávních činů.

Právní zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Právní zásady musí být dodržovány i při souzení dospělých pachatelů trestných činů, jsou důležité i při soudnictví ve věcech mládeže, proto je kladen velký důraz na jejich dodržování i u této věkové kategorie.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje základní zásady, které musí být v průběhu trestního řízení dodrženy. Zásady vedou k tomu, aby všechna opatření vedla k obnovení narušených sociálních vztahů a zároveň k prevenci další kriminality¹⁰.

- *Zákaz retroaktivity* - nikdo nemůže být souzen za čin, který v době spáchání provinění nebo činu jinak trestného nebyl trestný podle zákona. Zásada vede především k tomu, aby byly stanoveny zákonné podmínky viny pachatele a kritérií pro soudní postih. Podmínky jsou stanoveny ještě před tím, než dojde ke kriminalizovanému chování.
- *Zásada zákonnosti* – pouze zákon o soudnictví ve věcech mládeže v součinnosti s trestním zákoníkem vymezuje provinění, čin jinak trestný, sankce a způsob jejich ukládání.
- *Zásada ekonomie trestní represe* – trestní opatření je možné použít pouze tehdy, když by zvláštní způsoby řízení a opatření nevedly k dosažení svého účelu. Jedná se zejména o způsoby řízení a opatření, které mají obnovit narušené sociální vztahy a přispívat k prevenci protiprávních činů. Při soudním řízení se tak upřednostňují

⁹ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

¹⁰ *tamtéž*

alternativní postupy a trestní opatření se používají pouze v případech, kdy již nejde jiným způsobem naplnit účelu zákona.

- *Zásada přiměřenosti opatření* – při ukládání opatření je třeba přihlížet k osobnosti pachatele, jeho věku, rozumové vyspělosti, zdravotnímu stavu a v neposlední řadě i k závažnosti spáchaného činu.
- *Zákaz diskriminace* – dítě ani mladistvý nemůže být při soudním jednání diskriminován kvůli svému politickému, národnímu, sociálnímu nebo náboženskému přesvědčení.
- *Zásada včasného a rychlého projednání věci* – činy dětí a mladistvých by měly být projednávány bez zbytečných průtahů. Tato zásada platí i při soudních jednáních s dospělými pachateli, ale u mladistvých a dětí je obzvláště důležitá. Má se za to, že vzhledem k neukončenému rozumovému a sociálnímu vývoje je včasný nástup spravedlivého potrestání účinnou prevencí. Neznamená to, že by policie, státní zastupitelství a soudy nevěnovali dostatečnou pozornost zjišťování všech okolností spáchání činu¹¹.

Jak již bylo několikrát napsáno, mládeži je v trestní oblasti věnována zvláštní pozornost. Důkazem toho jsou i některé právní zásady, které v trestním řízení u dospělých nenajdeme. Další zvláštností je samotné trestní řízení vedené proti mladistvým a nezletilým.

Řízení v trestních věcech mladistvých

Při projednávání věcí mladistvých je třeba dbát zvláštního postavení mladistvých, kteří potřebují nejen dohled, ale i vedení k životu v souladu se zákonem, poradenství a pomoc. Vzhledem ke specifčnosti dané problematiky je třeba, aby osoby, které rozhodují ve věcech mladistvých, měly dostatek životních zkušeností a musí být dostatečně seznámeny se všemi otázkami souvisejícími s vývojem a výchovou mládeže. V projednávání věcí mladistvých je důležitá místní příslušnost soudu. Ta se určuje místem bydliště mladistvého. Pokud není možné zjistit bydliště mladistvého, určuje se podle místa, kde se zdržuje. Jestliže se ani toto místo nepodaří najít, určuje se podle jeho místa pracoviště. Když není známo ani místo pracoviště, určuje se místní příslušnost podle místa spáchání provinění¹².

Zvláštností v řízení ve věcech mládeže najdeme samozřejmě víc. Mezi ně například patří i to, že pokud je vedeno trestní řízení proti mladistvému, tak ten musí mít svého obhájce. Obhájce

¹¹*Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

¹² *tamtéž*.

musí mít bez rozdílu spáchaného trestného činu. Rodiče i mladiství mají možnost obhájce si zvolit, a pokud tak neučiní, je jim obhájce přidělen. Ten je pak provází celým trestním řízením až do vynesení rozsudku. Další odlišností je přítomnost kurátora pro mládež u výslechů a při seznamování se spisem po dokončení vyšetřování.

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

V této části práce se budu věnovat dětem mladším patnácti let, protože u nich je průběh řízení odlišný i od mladistvých. Proto zde představím druhy potrestání pro děti mladší patnácti let.

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je ve způsobu řízení svébytným občanským soudním řízením. Z hlediska obsahového můžeme řízení rozdělit na dvě fáze. První z nich se soustřeďuje na objasnění toho, zda došlo ke spáchání činu jinak trestného. Druhá se uplatňuje pouze v případě, že se ukáže, že dítě spáchalo čin jinak trestný a jde o vhodnou reakci zejména ve formě opatření, které musí reflektovat osobnost dítěte. Pro řízení je důležitá hranice trestní odpovědnosti. Tu zákon stanovil na hranici patnácti let a děti mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné a nemohou být trestněprávně postiženy. Dopustí-li se však takového činu, je podle tohoto zákona nezbytné na něj reagovat jeho projednáním a učiněním vhodných opatření vhodných k nápravě. Jedná se o:

- a) výchovná povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou
- d) zařazení dítěte do výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochranná výchova
- g) ochranné léčení.

ad a)

Podstatou jsou příkazy k určitému jednání s výchovným aspektem. Primárně jsou určeny k usměrnění chování dětí, které se dopustily činů jinak trestných v jejich přirozeném prostředí. Dítěti lze uložit zejména:

- bydlet s rodičem nebo jiným dospělým, který je zodpovědný za výchovu
- jednorázově nebo ve splátkách zaplatit přiměřenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem
- vykonat bezplatně společensky prospěšnou činnost

- usilovat o vyrovnání s poškozenými
- nahradit dle svých sil škodu
- podrobit se léčení závislosti na návykových látkách
- podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu.

Výčet je pouze demonstrativní a představuje vodítko pro ostatní výchovné povinnosti, které může soud dětem uložit.

ad b)

I při výchovných omezeních je umožněna velká individualizace. Na rozdíl od výchovných povinností mají výchovná omezení formu zákazu určitého chování. Zákon vytváří široký prostor pro jejich obsahové zaměření. Stejně jako u výchovných omezeních je výčet v zákoně demonstrativní a je tak prostor pro další výchovná omezení:

- zákaz navštěvovat určité akce, zařízení nebo jiná nevhodná prostředí
- zákaz styku s určitými osobami
- zákaz zdržování se na určitém místě
- zákaz přechovávání předmětů, které by mohly sloužit k páčání další trestné činnosti
- zákaz užívání návykových látek
- zákaz hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích automatech
- zákaz změnit bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu
- zákaz změnit bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání

ad c)

Jedná se o nejmírnější formu opatření. Řešení věci tímto způsobem je vhodné v případech, kdy si dítě uvědomí negativnost svého jednání a projeví nad ním lítost. Jedná se o důraznou výtku protiprávnosti jednání doprovázenou upozorněním na možné důsledky případné recidivy. Zákon výslovně požaduje, aby při napominání byli přítomni rodiče nebo zákonní zástupci napomínaného dítěte. Napomenutí s výstrahou může vyslovit jedině místně příslušný soud pro mládež.

ad d)

Střediska výchovné péče poskytují speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či projevy poruch chování. Péče je zaměřena na odstranění či zmírnění vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku vážnějších výchovných poruch. Programy se rámcově člení do tří skupin: ambulantní programy, celodenní programy a internátní programy. Umístění dítěte do střediska výchovné péče by mělo přecházet pedagogicko-psychologické vyšetření.

ad e)

Podstatou je metoda konstruktivní převýchovy a jiného ovlivňování chování dětí, která je založena na kombinaci kontroly, pomoci a poradenství. Účelem dohledu je sledování a kontrola chování dítěte, zaměřená na ochranu společnosti a snížení možnosti recidivy a dále odborné vedení a pomoc dítěti s cílem zajistit, aby v budoucnu vedlo řádný život. Uložený dohled je vykonáván na základě probačního plánu dohledu, který je připravován za účasti dítěte. Jeho spolupráce může přispět k individualizaci řešení jeho situace. Podmínkou plánu není shoda probačního úředníka s dítětem, probační úředník ho zpracuje, i když dítě nespolupracuje. Povinnostmi dítěte, kterému byl uložen dohled, jsou: spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví; být v kontaktu s probačním úředníkem, dostavovat se k němu ve stanovených lhůtách a poskytnout mu součinnost při návštěvě v místě bydliště; informovat probačního úředníka o svém pobytu, škole, zaměstnání; umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí.

ad f)

Ochranná výchova představuje nevýraznější zásah do poměrů dítěte. Zákon ho umožňuje uložit pouze v nejzávažnějších případech. Vykonává se ve zvláštních výchovných zařízeních, která spravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Je vykonávána zpravidla v dětských domovech se školou, ale dítě starší 12 let může být umístěno do výchovného ústavu. Při výkonu ochranné výchovy je třeba zabezpečit vzdělání dítěte a jeho přípravu na budoucí povolání. Soud musí uložit ochranou výchovu dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník stanovuje uložení výjimečného trestu. Takovému dítěti musí být více než 12 let a méně než 15 let.

ad g)

Od 1. 11. 2011 byl rozšířen okruh opatření o ochranné léčení. Zákon upravuje dvě formy léčení – ústavní a ambulantní. Klíčovou složkou ochranného léčení je terapeutické působení.

Současně plní funkci ochrany společnosti před delikvencí nebezpečných duševně nemocných dětí nebo dětí závislých na návykových látkách¹³.

V následující kapitole se budu věnovat jednotlivým opatřením, která mohou být ukládána mladistvým.

¹³*Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

2. Výchovná opatření ukládaná mladistvým

Slouží společně s trestními a ochrannými opatřeními k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Výchovná opatření mohou být ukládána i vedle trestních nebo ochranných opatření a to v případech, kde to vyžaduje povaha spáchaného činu. Pokud jsou ukládána společně s podmíněným odsouzením nebo podmíněným odložením peněžitého opatření, trvají stejně dlouho jako stanovená zkušební doba. Pokud jsou ukládána samostatně nebo vedle jiného trestního opatření než bylo zmíněno výše, mohou být uložena nejdéle na tři roky. Základním smyslem výchovných opatření je vytvářet podmínky pro další zdárný rozvoj mladistvého. Směřují zejména k obnovení sociálního zázemí mladistvého a také k odstranění příčin páchání trestné činnosti. Předností je velká variabilita výchovných opatření a je tudíž možné brát ohled na individualitu pachatele¹⁴.

Mezi výchovná opatření patří následující výčet.

2.1 Dohled probačního úředníka

Rozumí se jím pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a také sledování výchovného působení rodiny na mladistvého. Při pravidelných konzultacích je sledováno dodržování výchovných omezení a výchovných povinností, které byly mladistvému uloženy při soudním jednání nebo v případě přípravného řízení státním zástupcem. Probační dohled je specifickou probační činností, kterou provádí Probační a mediační služba. V rámci výkonu dohledu je prováděna kontrola, ale je i nabízena pomoc, psychosociální vedení, poradenství a doprovázení. Kontrola spočívá například v povinnosti probačního úředníka navštěvovat pravidelně mladistvého v místě bydliště a ve škole. Zároveň je třeba průběžně sledovat chování mladistvého v rodině a zároveň sledovat způsoby výchovného působení rodičů na mladistvého. Změna chování však nastává až v důsledku pomoci, poradenství a vedení mladistvého k životu v souladu s normami společnosti. Pomoc a poradenství se mimo jiné provádí na základě individuálně připraveného programu výkonu dohledu pro mladistvého¹⁵.

Mimo probačního úředníka má i mladistvý povinnosti, které musí v průběhu dohledu dodržovat. Mezi zásadní povinnosti například patří: spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví v dohledovém plánu; dostavovat se na středisko Probační a mediační služby ve lhůtách, které mu probační úředník stanoví; podávat informace o svém pobytu, zaměstnání, školním prospěchu a dále musí dodržovat uložené povinnosti a uložená

¹⁴Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

¹⁵tamtéž

omezení; a také musí probačnímu úředníkovi umožnit vstup do obydlí. Zásadní je první povinnost a to je pravidelný kontakt s probačním úředníkem, ale rozhodně se nemůže účel dohledu soustřeďovat pouze na tuto povinnost. Důležité je působit na mladistvého tak, aby se omezily škodlivé vlivy. Pomoc a poradenství by měly mít individuální charakter a účelné je, aby konzultace byly realizovány jako promyšlený systém, kdy na sebe jednotlivé konzultace navazují. Jak často má mladiství navštěvovat probačního úředníka je plně v kompetenci úředníků. Při stanovování intervalu konzultací je třeba přihlížet k individuálním rozdílům mezi mladistvými. Na počátku dohledu jsou intervaly kratší a v průběhu dohledu se interval zvětšuje. Mladiství má také povinnost informovat probačního úředníka o všech podstatných informacích. Neznamená to, že by se mladistvý nemohl přestěhovat nebo změnit školu¹⁶.

Uvedené výchovné opatření si blíže představíme v části práce, která se věnuje jednotlivým případovým studiím.

2.2 Probační program

Probačním programem je myšlen program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Dohled nad plněním podmínek probačního programu vykonává Probační a mediační služba. Ta také po vykonání probačního programu podává soudu nebo státnímu zastupitelství zprávu¹⁷.

Jako probační program můžeme označit pouze takový program, který je zapsaný do zvláštního seznamu probačních programů, které vede Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Zapsání programu do seznamu může schválit pouze ministr spravedlnosti. Účast mladistvého v probačním programu musí směřovat zejména k tomu, aby se vyhnul chování, které je v rozporu se zákonem a hlavně vede k podpoře vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů s poškozeným. Probační program musí být realizován přesně tak, jak byl schválený a ani realizátoři si ho nemohou měnit. Soudy a státní zastupitelství mají k dispozici aktuální seznam probačních programů, ze kterého vybírají vhodný program pro mladistvého¹⁸.

Při ukládání se předpokládá, že s větší intenzitou zasáhne do běžného života mladistvého než u ostatních výchovných opatření. Z toho vyplývá, že dané výchovné opatření je určeno pro

¹⁶*Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

¹⁷*tamtéž*.

¹⁸*tamtéž*

hlouběji narušené pachatele se značnými problémy v různých oblastech života. Tito pachatelé zpravidla páchají závažnější trestné činy, protože se ocitají bez legálního zdroje příjmu a mají velmi malou možnost rozvoje. Většinou se pohybují i v nestabilním rodinném prostředí nebo vztahy s rodinou úplně zprůchvali. Primárním cílem působení programu je řešení aktuálních životních problémů mladistvého a také příčin trestné činnosti. Veškeré aktivity v probačním programu směřují k tomu, aby se v budoucnu mladistvý nedopustil páchaní další trestné činnosti a získal vhodné sociální zázemí a perspektivní sociální postavení ve společnosti¹⁹.

Aby mohl soud nebo státní zástupce uložit mladistvému probační program, je třeba, aby bylo splněno několik předpokladů. Patří k nim:

- probační program musí odpovídat potřebám mladistvého i zájmům společnosti
- mladiství měl dostatečný prostor seznámit se s obsahem probačního programu
- mladiství souhlasí se svojí účastí v probačním programu.

Výše uvedené podmínky musí být splněny všechny najednou, nejde některou vynechat. Vhodný program pro mladistvého musí odpovídat jeho aktuálním životním problémům a z hlediska společnosti musí adekvátně reagovat na příčiny páchaní trestné činnosti. Jde tedy především o ochranu společnosti před recidivou. Mladistvému není představen pouze obsah probačního programu. Musí být seznámen s pravidly, která bude muset v průběhu programu dodržovat, se způsobem hodnocení i s cílem, kterého má program dosáhnout. Na základě detailního seznámení se může mladiství odpovědně rozhodnout o své účasti či neúčasti v programu²⁰.

Na výkon probačního programu dohlíží probační úředník, který je vždy pověřen soudem či státním zastupitelstvím. Nejedná se o stejný dohled, jako je samotný dohled ukládaný jako výchovné opatření. Sleduje to, jak mladistvý plní podmínky a pravidla probačního programu. Nejčastěji probační úředník postupuje ve spolupráci s realizátorem probačního programu, který vede průběžné záznamy o jednotlivých mladistvých. Průběžně by měl mluvit s účastníky programu i s realizátory, aby byl schopen mladistvému poskytnout součinnost při budování sociálního zázemí a také by mu měl být nápomocen při jednáních s poškozenými.

2.3 Výchovné povinnosti

Mezi výchovné povinnosti zejména patří:

¹⁹Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

²⁰tamtéž

- a) bydlet s rodiči či jinými dospělými, kteří jsou zodpovědní za výchovu mladistvého
- b) jednorázově či ve splátkách zaplatit přiměřenou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti
- c) vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost
- d) usilovat o vyrovnání s poškozeným
- e) nahradit dle svých sil způsobenou škodu nebo jinak přispět k jejímu odčinění
- f) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách (nejedná se o ochranné léčení ani o zabezpečovací detenci)
- g) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu (nejedná se o probační program).

Výše uvedené povinnosti mají pouze demonstrativní charakter a není tedy vyloučeno, aby soud nebo státní zástupce uložil mladistvému i jinou povinnost. Uložená povinnost však musí odpovídat požadavku přiměřenosti, aby byl naplněn účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Výchovné povinnosti jsou nejvýznamnější prostředky k působení na mladistvé, protože můžou individuálně reagovat na páchanou trestnou činnost. Jejich snahou je usměrňovat jednání mladistvých pozitivně motivujícím způsobem. Svou povahou jsou velmi blízké přiměřeným povinnostem, které jsou uplatňovány v trestních věcech dospělých pachatelů. U mladistvých výchovné povinnosti přesahují možnosti přiměřených povinností, protože výchovné povinnosti lze kombinovat se všemi trestními i ochrannými opatřeními. Formulace výchovných povinností v rozhodnutí soudu nebo státního zastupitelství musí být dostatečně přesná, aby bylo opatření vykonatelné a kontrolovatelné²¹.

ad a)

Povinnost má přispět ke konsolidaci osobních poměrů mladistvého a ke zkvalitnění vztahu k rodičům. Stanovení této povinnosti však musí předcházet důkladné seznámení s poměry v rodině.

ad b)

Základní podmínkou je to, aby peněžní částka, kterou mladistvý zaplatí, bude z jeho prostředků. Musí tedy jít o částku, kterou má mladistvý ve svém majetku nebo je vlastníkem takových věcí, které může prodat. Musí být dodržena podmínka přiměřenosti.

²¹Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

ad c)

Povinnost lze mladistvému uložit pouze na dobu jeho volného času, aby nebyla narušena jeho příprava na budoucí povolání, případně samotný výkon povolání. Soud nebo státní zastupitelství musí přihlídnout ke zdravotnímu stavu mladistvého. Jedná se o činnosti sloužící k uspokojení obecného zájmu – úklid a údržba veřejných budov, veřejných prostranství; činnost ve prospěch institucí zabývajících se vzděláním a vědou, kulturou, ochranou zdraví, ochranou životního prostředí, ochranou zvířat apod.

ad d) a e)

Je třeba přihlížet k majetkovým poměrům mladistvého a v řadě případů dojde k tomu, že samotný mladistvý nemá dostatek finančních prostředků, aby uhradil celou vzniklou škodu. Výchovné povinnosti směřují zejména k tomu, aby alespoň částečně byly odčiněny následky spáchaného činu, a kladou důraz zejména na podniknutí konkrétních kroků tímto směrem. Optimální je, aby se při jednání podařilo mezi mladistvým a poškozeným urovnat narušené vztahy.

ad f)

Návykovými látkami se při ukládání této výchovné povinnosti myslí alkohol, omamné a psychotropní látky a ostatní látky, které mohou negativně působit na psychiku mladistvého. V praxi se tato povinnost ukládá v reakci na páchanou trestnou činnost, která je většinou motivována snahou získat prostředky na návykové látky a pokud nedojde k léčení, hrozí dlouhodobě recidiva.

ad g)

Programy ukládané jako výchovná povinnost nejsou zapsány v seznamu probačních programů na Ministerstvu spravedlnosti²².

2.4 Výchovná omezení

Mezi výchovná omezení zejména patří:

- a) nenavštěvovat určité akce, zařízení nebo jiné nevhodné prostředí
- b) nestýkat se s určitými osobami
- c) nezdržovat se na určitém místě
- d) nepřechovávat předměty, které by mohly sloužit ke spáchání dalšího trestného činu

²²Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

- e) neužívat návykové látky
- f) neúčastnit se hazardních her, sázek a hraní na hracích automatech
- g) neměnit bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně zaměstnání

Podstatou výchovných omezení je zásah do svobody jednání a rozhodování mladistvého. Slouží k zákazu takového chování, které je jednak zakázáno právním řádem nebo státním orgánem a zároveň, které je právním řádem dovoleno. Slouží k dlouhodobému působení na mladistvé a snaží se usměrňovat jejich chování v běžném životě. Výchovná opatření jsou srovnatelná s přiměřeným omezením, které je používáno v trestních věcech dospělých pachatelů. Platí zde, že je lze uložit k jakémukoliv trestnímu nebo ochrannému opatření. To u přeměřené povinnosti není možné. Výše uvedená výchovná omezení mají demonstrativní charakter, což znamená, že soudce, případně státní zástupce, může zakázat i jiné věci. Formulace však musí být přesná, aby bylo omezení vykonatelné a kontrolovatelné. Zákon také dovoluje uložit vedle sebe více výchovných opatření nebo lze kombinovat výchovná omezení a výchovné povinnosti²³.

2.5 Napomenutí s výstrahou

Soud či státní zástupce mladistvému v přítomnosti zákonných zástupců důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na důsledky, které mu hrozí v případě, že by v páchání trestné činnosti pokračoval. Sankční efekt tohoto opatření je menší než u ostatních opatření. Jedná se o jednorázový akt, jehož podstatou je výtka mladistvému za spáchané provinění. Soud výtku používá s cílem odradit mladistvého od opakování jednání a snaží se dosáhnout změny v jeho chování a v jeho postojích. Vzhledem k velké variabilitě jednotlivých případů zákon nestanovuje přesné způsoby napomenutí. Soudce by měl stručně popsat jednání, kterého se mladiství dopustil, zdůraznit jeho škodlivé následky, vytknout mladistvému, že se ho dopustil a zdůraznit možnost přísného postihu v případě, že by v budoucnu spáchal jiné provinění. Zákon naopak požaduje, aby napomenutí byli přítomní zákonní zástupci mladistvého.

²³Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

3. Ochranná opatření ukládaná mladistvým

Mezi ochranná opatření patří:

- ochranné léčení
- zabezpečovací detence
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty
- ochranná výchova.

Jejich účelem je zejména kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a také chránit společnost před pácháním dalších provinění. Takto výslovně je účel trestu vyjádřen přímo v zákoně. Ochranná opatření jsou stejně jako trestní opatření prostředky státního donucení a jsou ukládány soudy pro mládež. Můžou být uložena v řízení o trestních věcech mladistvých výjimečně i v občanskoprávním řízení dítěti mladšímu patnácti let. Mohou být uložena jak trestně odpovědným mladistvým, tak i těm, kteří nejsou trestně odpovědní (buď pro nepřičetnost, nebo pro nedostatek věku). Ukládáním výše uvedených ochranných opatření je sledována hlavně prevence. Do popředí se tak dostává terapeutická, výchovná, zabezpečovací a výchovná složka. Konečným účelem je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí ohrožení zájmů chráněných trestním zákoníkem. Zároveň i léčba a izolace nepřičetných mladistvých nebo těch, kteří se jednání dopustili ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo pod vlivem návykové látky. Potřeba uložení takového opatření a jeho intenzita není určována závažností činu, ale potřebou léčení, výchovy a izolace²⁴.

3.1 Ochranné léčení

Pokud se soud rozhodne, že mladistvému uloží ochranné léčení, vyšetřuje se jeho plná přičetnost znaleckým posudkem. K vyšetření duševního stavu přibere znalece z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalce z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Znaleckým posudkem musí být zjištěn stupeň duševní poruchy, aby mohla být stanovena pravděpodobnost možného opakování trestného jednání a tím nebezpečnosti pobytu mladistvého na svobodě. Ochranné léčení může být uloženo vedle trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody a může tak být vykonáváno přímo ve věznici. Pokud není vykonáno ve věznici, vykonává se ústavně (ve zdravotnickém zařízení poskytujícím ústavní péči) nebo ambulantně (ve zdravotnickém zařízení poskytujícím ambulantní péči). Ústavní ochranné léčení se zpravidla vykonává v psychiatrické léčebně. Je vždy spojeno s podstatným

²⁴Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

omezením osobní svobody mladistvého a je velkým zásahem do jeho způsobu života a proto musí soud důkladně zvažovat všechny okolnosti páchání trestné činnosti, povahu choroby i léčebné možnosti. Při ambulantním léčení je mladiství ponechán na svobodě a je povinen se podrobit léčbě dle pokynů pracovníků ambulantního zdravotnického zařízení, kam mladistvý v pravidelných intervalech dochází. Tento typ léčení je možné využít, pokud nebezpečí, které by od mladistvého hrozilo, je odstraněno nebo alespoň podstatně sníženo. Ochranné léčení není nařizováno na určitou dobu, ale trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje účel léčení. Nejdéle trvá dva roky, ale pokud není za tuto dobu léčba ukončena, může jí soud prodloužit a to i opakovaně²⁵.

3.2 Zabezpečovací detence

Institut poskytuje zejména ochranu společnosti před zvláště nebezpečnými duševně chorými osobami nebo osobami závislými na návykových látkách, u kterých již nestačí ochranné léčení. Zabezpečovací detenci může soud uložit samostatně nebo vedle trestního opatření. Pokud byla uložena společně s odnětím svobody, mladistvý ji vykonává až po výkonu trestu. Když je nepodmíněný trest uložen v průběhu výkonu zabezpečovací detence, je její výkon přerušen a po výkonu nepodmíněného trestu se v jejím výkonu pokračuje. Vykonává se v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Zařízení spravuje Vězeňská služba České republiky, která vykonává ostrahu osob. Nenařizuje se na určitou dobu, ale trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soud musí nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, jestli důvody pro trvání zabezpečovací detence stále trvají²⁶.

3.3 Zabranění věci nebo jiné majetkové hodnoty

Institut chrání společnost tím, že mladistvým pachatelům odnímá nebezpečné věci – zbraně, střelivo, výbušniny, jedy, narkotika apod. Může se jednat i o věci, které mladistvým slouží k páchání provinění – padělatelské náčiní, kasařské nebo jiné zločinecké nástroje, peníze určené k financování terorizmu apod. Také odčerpává výnosy z trestné činnosti – peníze nebo jiné hodnoty pocházející z organizovaného zločinu apod.²⁷

3.4 Ochranná výchova

Soud ji ukládá v případě, že:

²⁵Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

²⁶tamtéž.

²⁷ tamtéž.

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině
- dosavadní výchova byla zanedbána
- prostředí, v němž žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

Podle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních se ochranná výchova vykonává ve speciálních školských zařízeních v resortu Ministerstva školství. V zařízeních je zajištěno vzdělání a je zde vytvářeno zázemí podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. Účelem zařízení je na základě soudního rozhodnutí zajišťovat dětem náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje. Výkon ochranné výchovy začíná v diagnostickém ústavu, jehož prostřednictvím se mladiství přijímají a rozmisťují do příslušných typů zařízení. Rozmístění probíhá na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení. V zařízeních, kde jsou umístěny děti s nařízenou ochrannou výchovou, jsou používány speciálně stavebně technické prostředky k zabránění útěku. V těchto zařízeních se zabezpečuje výchova a péče, kterou by dětem měli poskytnout rodiče. Účelem institutu je vhodnou výchovou odstranit nebo omezit možnost dalšího vzniku nebezpečných následků zanedbané výchovy a umožnit jedinci jeho další rozvoj²⁸.

²⁸ *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

4. Trestní opatření ukládána mladistvým

Jsou stanovena zákonem, vynutitelná státem a jsou ukládána soudy pro mladistvé. Funkci ochrany společnosti plní opatření proti pachateli (represe) a individuální prevence. Uplatňuje se i vůči dalším potenciálním pachatelům, vůči kterým se projevuje generální prevence. Současně musí sledovat i další rozvoj pachatelů a jejich ochranu před negativními vlivy²⁹.

Druhy trestních opatření jsou:

- a) *obecně prospěšné práce* – uplatňují se dle vymezení v trestním zákoníku s modifikacemi týkajícími se sazby a omezení danými mravním a rozumovým vývojem mladistvých. Nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost a mravní vývoj odsouzeného. Ukládá se ve výměře 50 až 150 hodin.
- b) *peněžité opatření* – možná denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč a soud ho může uložit v rozmezí od 10 do 365 denních sazeb. Pro případ, že by nebylo trestní opatření splněno, soud stanoví náhradní trest a to maximálně na jeden rok.
- c) *peněžité opatření s podmíněným odkladem* – jde o alternativní formu peněžitého opatření, která je uplatňována výhradně v trestních věcech mladistvých. Základní charakteristikou je, že výkon uloženého opatření se odloží pod podmínkou, že mladistvý bude ve zkušební době dodržovat podmínky vedení řádného života.
- d) *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty* – v případě tohoto opatření je do důsledku uplatňována právní úprava používána v trestních věcech dospělých pachatelů.
- e) *zákaz činnosti* – zakázat určitou činnost může soud mladistvému jen v případě, že to nebude překážkou v přípravě na jeho budoucí povolání. Horní hranice sazby je pět let, dolní hranice je jeden rok. Smyslem je zabránit mladistvému v páchání další trestné činnosti.
- f) *vyhoštění* – patří mezi trestní opatření spojené s největším zásahem do poměrů mladistvého. Účelem je zabránit mu v páchání trestné činnosti na území České republiky. Mladistvého nelze vyhostit na neurčito; maximální výměra může činit pět let. Mladistvý nesmí být občanem České republiky.
- g) *domácí vězení* – povinnost mladistvého zdržovat se v určeném obydlí v soudem stanovené době. Mladistvému jsou umožněny návštěvy lékaře, náboženských

²⁹Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.

shromáždění, výkon zaměstnání a absolvování výuky ve škole. Takový trest může trvat maximálně dva roky.

- h) *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce* – maximální možná výměra je pět let. Uložení tohoto opatření je účelné zejména v reakci na chuligánství na sportovních stadionech.
- i) *podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem* – jsou to dvě tradiční alternativy k nepodmíněnému odnětí svobody. Mladistvým je ukládána zkušební doba v rozpětí jednoho roku až tří let. Ve zkušební době může být mladistvým uloženo některé z výchovných opatření.
- j) *nepodmíněné odnětí svobody* – nejprísnejší trestní opatření, které lze použít pouze v případech, že uložení jiného trestního opatření nepostačuje dosažení účelu zákona. Maximální horní hranice činí 5 let a dolní hranice jeden rok. V mimořádných případech může být hranice posunuta v rozpětí 5 až 10 let³⁰.

V předchozí části práce jsem se věnovala představení základních pojmů souvisejících s prací probačních úředníků/asistentů a také představení nejdůležitější části zákona o soudnictví ve věcech mládeže, a to zejména zásadám trestního řízení u nezletilých a mladistvých a možnostem jejich potrestání. V následující části se budu věnovat principu restorativní justice, který dává základ veškeré činnosti Probační a mediační služby a v další kapitole představím samotnou Probační a mediační službu.

³⁰ Česká republika. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. In: www.zakonyprolidi.cz. Praha: Parlament České republiky, 2004. Dostupné z: Dostupné také z: www.zakonyprolidi.cz

5. Probační a mediační služba

Než se budu věnovat přestavení Probační a mediační služby, zaměřím se nejprve na hlavní princip, kterým se služba řídí. Jedná se o restorativní přístup k páčání trestné činnosti

5.1 Restorativní justice

Na principech restorativní justice staví činnost Probační a mediační služba. Prvky retributivní justice se v činnosti prakticky nevyskytují. Společnost je ovlivněna činy kolem nás a je spíše zaměřena retributivním směrem. Očekává, že za trestný čin bude pachatel potrestán, nejlépe tak, že půjde do vězení. S touto tendencí se zejména setkáváme v době, kdy se stane opravdu velké neštěstí, při kterém vinou jednotlivce zemře více lidí. Společnost neočekává, že se bude s pachatelem pracovat, neočekává, že se bude pracovat s obětí trestného činu ani s okolím pachatele. Očekává se, že pachatel bude uvězněn a tak bude dosaženo nápravy. Restorativní justice není všemocná a je jasné, že v určitých případech není jiné cesty než společnost chránit tím, že pachatel půjde do vězení. Jsou ovšem i případy, kdy je možné s pachatelem pracovat a snažit se změnit jeho pohled na spáchaný čin, na život, který vede a na následky, které svým činem způsobil. A právě tedy je na místě restorativní justice a její principy.³¹

Restorativní justice se snaží naplňovat potřeby, které některým aktérům justice (poškození, pachatelé, soudci, advokáti, státní zástupci apod.) chybí. Mnozí z nich se domnívají, že soudní proces prohlubuje traumata obětí a prohlubuje i konflikty mezi pachatelem a obětí.

Z počátku byla restorativní justice uplatňována při pokuse řešení krádeží a jiné majetkové činnosti, která byla mylně považována za méně závažnou trestnou činnost. V současné době se v mnoha státech po celém světě restorativní justice uplatňuje i u těch nejzávažnějších trestných činů: dopravní nehody s následkem smrti, dopravní nehody pod vlivem alkoholu, loupežná přepadení, znásilnění nebo vraždy.³²

Tři pilíře restorativní justice

1. *Zaměření na újmu způsobenou trestným činem* – restorativní justice vnímá trestný čin jako újmu osobě a komunitě. Snaha o nápravu trestné činnosti úzce souvisí se zaměřením se na potřeby poškozených. Jedná se o nápravu toho, co bylo poškozeno, jedná se o nápravu narušených vztahů. Restorativní přístup zdůrazňuje, že je třeba na potřeby poškozených dbát i v případě, že pachatel trestného činu není znám.

³¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

³² tamtéž

2. *Trestný čin a újma kladou zodpovědnost na pachatele* – pachatel by měl být konfrontován se způsobenou škodou. Snaží se o to, aby pachatel pochopil důsledky svého jednání, a jsou jim nabízeny možnosti k tomu, aby své jednání mohl napravit.
3. *Podpora angažovanosti a účasti* – princip spočívá v tom, že se poškozený, pachatel i komunita se účastní procesu řešení trestné činnosti. Aktéři musí být o sobě vzájemně informováni, může mezi nimi docházet k dialogu, strany mohou vyjádřit své pocity a vzájemně se seznámit s pohledem každého účastníka. Pokud účastníci mají nepříjemný pocit ze vzájemného setkání, mohou spolu jednat pomocí prostředníků.³³

Podle Zehra (2003) základní teze restorativní justice zní: „*Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení*“.

5.2 Probační a mediační služba

Na začátku této kapitoly se budu věnovat představení Probační a mediační služby z hlediska historického exkurzu a představení současné práce. Z vlastní zkušenosti vím, že lidé setkávající se v médiích s pojmem Probační a mediační služba neví, co si pod tímto názvem mají představit. Dochází ke komolení názvu instituce a často si ji spojují pouze s jedním druhem trestu – trestu domácího vězení. Tento trest je totiž nejmladší a je hodně mediálně sledován. Hovoří se o něm i v souvislosti s elektronickým monitoringem domácích vězňů (tzv. náramky). Probační a mediační služba ale zahrnuje větší počet činností než pouze kontrolu jednoho konkrétního trestu.

Vznik Probační a mediační služby

Probační a mediační služba pracuje na základě zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě, který nabyl účinnosti 1. 1. 2001. Než mohl být přijat zákon, proběhla řada různých aktivit a jednání vedoucích k tomu, aby vůbec Probační a mediační služba mohla vzniknout.

Do roku 1989

Před rokem 1989 bylo v tehdejším Československu spojeno vězeňství především s represivním přístupem k odsouzeným. Ale i v této době odborníci z oblasti penologie, kriminologie, trestní politiky a dalších oblastí upozorňovali na sociálně – výchovný aspekt práce s pachateli trestných činů. Zaměřovali se ale především na zamezení trestní recidivy.

³³ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

V období let 1968 – 1971 vzniklo experimentální středisko postpeniterní péče. Středisko pracovalo v rámci projektu: *Výzkum faktorů recidivy*. Projekt měl za cíl v podmínkách velkého města (probíhal na území hlavního města Prahy) vyzkoušet metody práce s lidmi tzv. sociálně nepřizpůsobivými a s lidmi, kteří byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Dá se říct, že tímto projektem byla zahájena činnost sociálních kurátorů, kteří začali postupně působit v dalších městech Československa. V návaznosti na sociální kurátory začali působit i kurátoři pro mládež, jejichž hlavní činností byla kontrola chování. Koncem 80. let 20. století se začala objevovat snaha zprostředkovat mládeži podporu v procesu trestního řízení a také pomoc jejich rodině. Změny nastávaly i ve věznicích, kde se zřizovala místa sociálních pracovníků, kteří měli mimo jiné umožňovat odsouzeným udržovat kontakt s rodinou a s jejich sociálním prostředím. Všechny snahy o zavedení sociálních prvků do trestní politiky se inspirovaly kladnými zkušenostmi ze zahraničí.³⁴

Před rokem 1968 měl Výzkumný ústav kriminologický ve své práci návrhy na zřízení probačních center, která se však nemohla začít realizovat díky důsledkům následných normalizačních procesů. Mezi nejvýznamnější osobnosti té doby patřil mimo jiných profesor JUDr. Ota Novotný, který byl velkým propagátorem nových myšlenek a postupů v trestní politice.³⁵

Po roce 1989

Po roce 1989 došlo k zásadním změnám politického i společenského systému. Začaly se projevat nedostatky trestního systému zaměřeného především na represii. Nárůst drobné kriminality bylo potřeba začít řešit efektivně. Kromě již fungujících sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež začínaly probíhat další aktivity, které přispěly k formování budoucí Probační a mediační služby.³⁶

První aktivitou směřující k alternativám byl experiment *Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež*, který probíhal od roku 1991. Nejprve začal v Praze, během devadesátých let se rozšířil i do dalších měst České republiky. Autoři projektu se inspirovali zkušenostmi ze zahraničí, především z Rakouska. Poprvé se objevilo aktivní zapojení pachatele trestného činu, zvláště se zaměřením na odstraňování následků trestného činu. Zapojen byl i poškozený, který mohl aktivně začít ovlivňovat svoje odškodnění. V tomto experimentu byl poprvé použit koncept mediace jako metody řešení vzniklého sporu mezi pachatelem trestného činu a

³⁴ ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

³⁵ tamtéž

³⁶ tamtéž

poškozeným. Na základě výsledků tohoto experimentu došlo ke změnám v trestní politice. Rozšířila se škála trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody pachatele a rozšířily se i možnosti tzv. odklonů v trestním řízení. V roce 1993 byl novelizován trestní řád a byl do něj zakomponován první institut tzv. odklonu – *podmíněné zastavení trestního stíhání*. V roce 1996 byl do trestního řádu a do trestního zákona zaveden další odklon v trestním řízení – *narovnání a trest obecně prospěšných prací*.³⁷

Vzhledem k uzákonění trestu obecně prospěšných prací byla při okresních soudech zřízena první místa probačních úředníků. Tato místa byla obsazena tehdejšími soudními úředníky a především šlo o zajištění technického a administrativního výkonu trestu obecně prospěšných prací. Další činností, kterou tito pracovníci prováděli, bylo čistě formální kontrolování odsouzených, kterým byla k trestu stanovena zkušební doba. Pouze některé soudy obsadily tato místa kvalifikovanými sociálními pracovníky a pokoušely se o práci s pachateli trestných činů již v předrozsudkové fázi trestního řízení. V roce 1997 byla přijata další novela trestního zákona a novelou byly přijaty další alternativní tresty – *podmíněné upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka* a *podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem*.³⁸

Personální zajištění alternativních trestů naráželo na mnoho problémů. Jednalo se například o kumulování funkcí u úředníků pracujících na soudě, nedostatek místa pro probační a mediační aktivity, špatná kvalifikace pracovníků nebo třeba pochybnosti soudců a státních zástupců o užitečnosti alternativních trestů. Obtíže, ale i pozitivní zkušenosti vedly k tomu, že se Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo upravit personální a organizační strukturu zákonem. V roce 1999 byl předložen návrh na další etapu reformy justice, jehož součástí byl i zákon o Probační a mediační službě. Účinnost navrženého zákona měla být 1. 1. 2001, a tak vznikl akutní požadavek na kvalifikované úředníky a asistenty. V průběhu roku 1999 byl zpracován projekt: Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby. Návrh předkládalo Sdružení pro probaci a mediaci v justici o. s. a Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, schválilo ho Ministerstvo spravedlnosti.³⁹

Na základě připravované reformy a dobrých výsledků Kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby v roce 2000 Parlament České republiky

³⁷ ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

³⁸ tamtéž

³⁹ tamtéž

schválil návrh zákona o Probační a mediační službě, účinnost zákona byla od 1. 1. 2001. Služba se stala celostátně působící organizací.⁴⁰

Nově přijatý zákon přinesl do trestní politiky nový pohled na trestní spravedlnost, pohled restorativní justice. Přístup restorativní justice se začal uplatňovat zejména proto, že ve věznicích vzrůstal počet uvězněných osob, pro které tam nebyl dostatek místa, a s odsouzenými se žádným způsobem progresivně nepracovalo.⁴¹ O konceptu restorativní justice se podrobněji zmíním v další kapitole.

Současnost Probační a mediační služby

Ještě je třeba zmínit cíle činnosti Probační a mediační služby a právní východiska činnosti. Zejména samotné cíle jsou pro činnost Probační a mediační služby důležité, protože se o ně opírá při veškeré činnosti s pachateli trestných činů i obětí trestných činů.

Cíle činnosti Probační a mediační služby jsou tři:

1. *Integrace pachatele* – Probační a mediační služba při své činnosti usiluje o začlenění pachatele do života společnosti, tak aby již neporušoval zákony. Integrace pachatele směřuje k obnovení jeho respektu k právním normám, jeho uplatnění a seberealizaci.
2. *Participace poškozeného* – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do trestního řízení. Aktivně se ho snaží zapojit do vlastního odškodnění, snaží se o obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry ve společnost.
3. *Ochrana společnosti* – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti tím, že se snaží účinně řešit konflikty a rizikové stavy spojené s trestním řízením. Ochranu společnosti se snaží zajistit i zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.⁴²

Právní východiska činnosti Probační a mediační služby vycházejí především z následujících principů:

- motivace pachatele k přijetí zodpovědnosti za spáchaný trestný čin,
- motivace pachatele k životu bez dalšího porušování právních norem,
- motivace pachatele k podílení se na odstranění následků trestného činu,

⁴⁰ ŠTERN, Pavel. *Probace a mediaci: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

⁴¹ *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Karabec. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 143 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8021-8.

⁴² RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

- eliminace efektu labelingu u pachatelů trestného činu,
- rychlé a dostačující řešení jednotlivých případů,
- poskytnutí oběti aktivně se podílet na řešení případu,
- ochrana společnosti formou sekundární a terciární prevence,
- kontrola pachatelů trestných činů,
- změna vztahů mezi pachatelem a obětí trestného činu.⁴³

V této kapitole jsem popsala činnost Probační a mediační služby z hlediska historického vývoje. Postupně jsem objasnila, jak vznikla myšlenka založení Probační a mediační služby a jak byly jednotlivé alternativní tresty zapracovávány do novel trestního řádu nebo trestního zákona.

V následující části se zaměřím na zákon o probační a mediační službě v aktuálním znění. Ze zákona vychází činnosti Probační a mediační služby od nabytí účinnosti až do současnosti

5.3 Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě

Výše zmíněný zákon je nejdůležitější norma, na jejímž základě Probační a mediační služba pracuje. K dalším důležitým předpisům patří například trestní zákoník, trestní řád a v neposlední řadě zákon o soudnictví ve věcech mládeže. V předchozí kapitole jsem se věnovala exkurzu do historie Probační a mediační služby a nyní se zaměřím na již zmiňovaný zákon o Probační a mediační službě.

Zákon nabytí účinnosti dne 1. 1. 2001 a v rámci jeho rozsahu provádí služba mediační a probační činnosti ve věcech projednávaných v trestním řízení.⁴⁴

V čele Probační a mediační služby stojí ředitel.⁴⁵ V současné době je to PaedDr. Jitka Čádová, která byla do své funkce jmenovaná ministryní spravedlnosti prof. JUDr. Helenou Válkovou, CSc. dne 1. 6. 2014. Do 30. 5. 2014 řídil Probační a mediační službu od jejího vzniku Mgr. Pavel Štern. Činnosti, ke kterým je Probační a mediační služba pověřována od soudů nebo státních zastupitelství, provádějí střediska, která působí při okresních nebo při obvodních či městských soudech. Příslušnost středisek k provádění probačních a mediačních činností se řídí místní příslušností soudu. Střediska s větším počtem probačních úředníků a probačních

⁴³ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

⁴⁴ *Trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2012, 1135 s. ISBN 978-80-7208-951-2.

⁴⁵ *tamtéž*

asistentů se dále dělí na oddělení – oddělení práce s mladistvými, oddělení obecně prospěšných prací, oddělení trestu domácího vězení apod.⁴⁶

Činnost probační a mediační služby můžeme rozdělit na dvě časová období, pro která je určující, zda již proběhlo soudní jednání či nikoliv. Pokud není vyhotoven rozsudek nebo trestní příkaz, jedná se o činnosti předrozsudkové. Pokud je ve věci pravomocně rozhodnuto rozsudkem či trestním příkazem, jedná se o činnosti porozsudkové. Mezi předrozsudkové činnosti Probační a mediační služby například patří – vyhotovení podkladů k možnému odklonu trestního stíhání, vyhotovení stanoviska k uložení trestu obecně prospěšných prací nebo vyhotovení stanoviska k uložení trestu domácího vězení. Mezi porozsudkové činnosti patří například – výkon trestu obecně prospěšných prací, výkon trestu domácího vězení nebo výkon dohledu při podmíněném odsouzení.⁴⁷

Aby soud mohl rozhodnout o uložení alternativního trestu, je třeba, aby pachatel spolupracoval. Probační úředník od něj získává informace o jeho osobě, jeho rodinném a sociálním zázemí. Snaží se vést pachatele k tomu, aby nahradil vzniklou škodu, snaží se zprostředkovat setkání mezi pachatelem a poškozeným. Po uložení některého druhu alternativního trestu probační úředník dohlíží na plnění povinností odsouzeného v rámci daného rozsudku a v rozsahu, který mu stanovuje trestní zákoník. Zvláštní péče je věnována mladistvým a osobám ve věku blízkém věku mladistvého.⁴⁸

V rámci jednotlivých středisek pracují probační úředníci a probační asistenti. Probační úředník musí mít vysokoškolské vzdělání v oblasti společenskovední v magisterském studijním programu. Probační asistenti musí mít středoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti. Aby byla zabezpečena dobrá kvalifikace pracovníků, musí složit odbornou zkoušku. Probační úředníci v *Kvalifikačním vzdělávacím kurzu* a probační asistenti ve *Specializačním kvalifikačním kurzu*. Práci jednotlivých středisek řídí vedoucí střediska, který je jmenován na návrh ředitele Probační a mediační služby ministrem spravedlnosti.⁴⁹

Zákon o Probační a mediační službě také upravuje spolupráci s ostatními institucemi, se kterými jsou pachatelé v kontaktu. Aby mohl probační úředník kompetentně pro soud nebo státní zastupitelství vypracovat komplexní zprávu, musí informace získávat i z jiných zdrojů než pouze od klienta. Zákon umožňuje získávat informace ze zaměstnání, od rodiny,

⁴⁶ *Trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2012, 1135 s. ISBN 978-80-7208-951-2. *tamtéž*

⁴⁷ *tamtéž*

⁴⁸ *tamtéž*

⁴⁹ *tamtéž*

v případě mladistvých od školy. Dále například od úřadu práce, od Policie České republiky, od poskytovatelů zdravotnických služeb, se kterými je pachatel v kontaktu apod.

V následující kapitole se budu věnovat metodickému postupu, který byl vytvořen jako pomůcka pro práci probačních úředníků/asistentů s klienty.

6. Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží

Metodické standardy do roku 2015 byly spoluvytvářeny členy jednotlivých pracovních skupin a příslušných národních metodických koordinátorů. Pracovní skupiny jsou pro každou agentu Probační a mediační služby (Pracovní skupina mládež, Pracovní skupina trestu obecně prospěšných prací, Pracovní skupina trestu domácího vězení, Pracovní skupina probace atd.). Každá pracovní skupina se skládá z jednotlivých specialistů z každého kraje.

Po sepsání návrhu metodického standardu je projednán s oddělením pro koncepční, analytické a metodické činnosti, které je na ředitelství Probační a mediační služby. Po zapracování připomínek z oddělení dochází k internímu připomínkovému řízení, kdy se k návrhu mohou vyjádřit všichni pracovníci Probační a mediační služby. Připomínky jsou zpracovány, a pokud jsou podnětné, jsou zapracovány do návrhu. Poté probíhá připomínkové řízení externí, kdy se k návrhu mohou vyjádřit soudci, státní zástupci a ostatní spolupracující orgány v trestní justici. Po vnějším připomínkovém řízení je návrh metodického standardu předložen Radě pro probaci a mediaci, která zasedá cca 2x do roka. Pokud je ta s návrhem spokojena, schválí jí. Metodický standard pak má doporučující charakter pro práci jednotlivých pracovníků. Zároveň se jedná o standard, který je při práci s pachateli vyžadován po pracovnících.

Zahájení činnosti s mládeží

Středisko zaeviduje případ na základě pověření od soudu pro mládež, jehož součástí je i rozsudek, který mimo jiné obsahuje popis spáchaného skutku a rozhodnutí o druhu potrestání. Specialista na práci s mládeží (dále jen „specialista“) zašle pachateli a zákonnému zástupci obyčejným dopisem pozvánku na úvodní konzultaci, která probíhá na středisku Probační a mediační služby (dále jen „PMS“). Než se uskuteční první konzultace, musí si specialista požádat Rejstřík trestů o výpis z rejstříku trestů (u mladistvých) a provede lustraci v Centrální evidenci stíhaných osob, aby specialista měl komplexní informace o klientovi. Pokud se pachatel na konzultaci nedostaví, zašle specialista pozvánku na konzultaci dopisem doporučeným. Vráťe-li se doporučená pozvánka zpět na středisko, protože si ji pachatel ani zákonný zástupce nevyzvedli, může se specialista s žádostí o pomoc obrátit například na Orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), aby si zde ověřil aktuálnost bydliště pachatele, popřípadě k získání telefonických kontaktů na pachatele a jeho zákonného zástupce. O pomoc může požádat i Policii České republiky. V případě, že se specialista využil všechny možnosti, jak zkontaktovat pachatele a zákonného zástupce a spolupráci se mu

nepodařilo s nimi navázat, napíše o tom soudu krátkou zprávu. Ve zprávě popíše všechny učiněné kroky a navrhne například předvolání pachatele k soudu.⁵⁰

Pokud se v případě vyskytuje oběť, je třeba s ní zahájit spolupráci. Specialista může využít telefonický kontakt (pokud má k dispozici telefonní číslo oběti) nebo může zaslat písemnou nabídku spolupráce.⁵¹ V dopise je vysvětleno vše podstatné, co může specialista oběti nabídnout a oběť se sama rozhodne, zda na dopis bude reagovat nebo ne. Při telefonickém rozhovoru s obětí je jí také vysvětleno, co vše jí specialista nabízí a oběť má opět možnost rozhodnout se, zda bude pokračovat ve spolupráci nebo ne.

Konzultace

Konzultace jsou velmi důležitou součástí práce specialisty s mladistvým či nezletilým pachatelem. Zejména úvodní konzultace je důležitá, protože jsou zde nastavována pravidla další spolupráce specialisty, pachatele a zákonných zástupců.

První konzultace se zejména zaměřuje na:

- seznámení pachatele a zákonných zástupců s činností PMS
- seznámení s pravidly uloženého dohledu a společně je projednáno a podepsáno poučení o dohledu
- domluvení pravidelných náležitostí při konzultacích v rámci dohledu. To znamená, jaké doklady bude klient nosit na konzultaci (žákovská knížka, vysvědčení, omluvný list apod.)
- upřesnění si se zákonným zástupcem, jak bude probíhat docházka klienta na středisko PMS – zda bude chodit na konzultace sám (musí být písemný souhlas zákonného zástupce), jak bude probíhat domluva dalšího termínu konzultace, jak budou probíhat omluvy z konzultací.⁵²

Další konzultace z počátku probíhají cca 1x14 dní a jsou součástí poznávací fáze dohledu, která vede k sestavení dohledového plánu. V dohledovém plánu má klient s ohledem na svůj věk možnost vyjádřit své hodnoty a postoje. Specialista postupně poznává klienta a začíná se orientovat v jeho sociálním prostředí. Při konzultacích je třeba usilovat o spolupráci s rodinou a je třeba dbát na to, že dítě má právo vyjádřit svůj názor a svá přání. Specialista by měl pochopit sociální prostředí klienta v celém kontextu.

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁵¹ tamtéž

⁵² tamtéž

Při následujících konzultacích se specialista zejména zaměřuje na:

- postoj klienta k protiprávnímu jednání, kterého se dopustil
- změnu postoje k činu, aby v budoucnu podobné chování neopakoval a dokázal rozeznat, co je v rozporu se zákonem a co ne
- poškozeného a na další osoby, kterým svým jednáním uškodil – poškozený, rodiče, on sám. A zaměřuje se na to, jakým způsobem konkrétně daným osobám uškodil
- odstranění následků protiprávního jednání. Omluva může být písemná nebo osobní a dle možností by mělo dojít i k náhradě vzniklé škody
- kdo z rodiny má na klienta největší vliv a jakým způsobem by se toho dalo využít při vzájemné spolupráci
- jaké postupy byly zvoleny a které měly největší úspěch
- dle potřeby se specialista zaměřuje na aktuální problémy – prospěch a chování ve škole, fungování v rodině, fungování rodičovské autority, vztahy mezi vrstevníky, sociální skupiny, v nichž se klient pohybuje s důrazem na rizikové kontakty, užívání návykových látek, rodinné vztahy, volný čas, koníčky, pravidelné mimoškolní aktivity, brigády, apod.⁵³

V rámci konzultací si specialista získává důvěru, aby mu klient prezentoval životní postoje, a podporuje ho v získávání náhledu na ty postoje, které se neslučují se zákonem. Jedná se o dlouhodobou práci, která se realizuje prostřednictvím postupného naplňování cílů a dílčích kroků, jež jsou stanoveny v dohledovém plánu.⁵⁴

Dohledový plán

Příprava k sestavení plánu dohledu je postupný proces, který buduje profesionální vztah mezi klientem, PMS a rodiči (případně jiným zákonným zástupcem). Plán dohledu by měl být sestavený do šesti měsíců od zahájení práce s klientem. Musí být sestaven tak, aby byl jasný, konkrétní a s přesně definovanými dílčími cíli včetně způsobů kontroly dílčích cílů. Dosažitelnost a realizovatelnost dohledového plánu je třeba pravidelně ověřovat. Dohledový plán se vyhodnocuje pravidelně ve zprávě o průběhu dohledu, která je zasílána soudu pro mládež.

⁵³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁵⁴ tamtéž

Základní principy vypracování dohledového plánu:

- slouží k individuální specifikaci obsahu dohledu a jeho konkrétní podoby
- je vytvářen specialistou do půl roku od navázání spolupráce a je průběžně vyhodnocován a aktualizován
- jeho plnění klientem je nedílnou součástí realizace dohledu
- sestavování plánu dohledu je práce s klientem a jeho sociálním okolím.⁵⁵

Cíle dohledu a dílčí kroky zohledňují soudem uložené povinnosti a zároveň vedou klienta k nápravě škod a urovnání vzniklého konfliktu v souvislosti s protiprávním činem. Nedílnou součástí dohledového plánu je spolupráce s poškozeným, kdy se klade důraz na jeho zájmy a potřeb. Stanovené dílčí kroky vychází z reálných možností klienta. Plán dohledu tvoří společně specialista a klient, což vede k rozvoji a upevnění jejich vztahu. Specialista s klientem identifikuje a pojmenovává jeho specifické potřeby a zájmy a v souladu se zákonem hledají způsoby jejich naplnění. Specialista se v průběhu dohledu snaží vyzdvihovat všechny klady klienta a snaží se mu pomoci najít cesty, jak změnit negativně hodnocené chování. Výsledky, které klient může pozorovat, jsou pro něj názorným ukazatelem jeho úspěšnosti. A to má velký vliv na další úspěšné plnění dohledu. Kromě konkrétních cílů dohledu a dílčích kroků je v plánu dohledu stanovený způsob spolupráce s klientem, včetně vymezení následků v případě jeho nedodržení (například udělení výstrahy probačního úředníka).⁵⁶

Návštěva v rodině

Návštěva v rodině má nezastupitelnou úlohu při realizaci dohledu, protože umožňuje autentický vstup do rodinného systému. Specialista ji plánuje ve spolupráci s klientem a jeho rodinou, tak aby při jeho návštěvě bylo přítomno, co nejvíce osob žijících s klientem ve společné domácnosti.⁵⁷ Pokud se vyskytnou problémy například s docházkou klienta na konzultace, může specialista využít návštěvy v rodině i bez ohlášení. Rodina klienta i klient sám musí umožnit vstup do svého obydlí a specialista může vzniklé problémy s klientem řešit.

⁵⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ tamtéž

První návštěva v rodině je realizována do šesti měsíců od začátku spolupráce s klientem. U závažné trestné činnosti (sexuálně motivované trestné činy, násilná trestná činnost apod.) je návštěva v rodině realizována do jednoho měsíce.⁵⁸ Návštěvy u klientů probíhají ve spolupráci s kolegou ze střediska, aby byla zajištěna bezpečnost pracovníků Probační a mediační služby.

Spolupráce se školou

Spolupráce se školou je důležitou součástí realizace dohledu a to zejména u těch klientů, kteří nemají dokončené základní vzdělání. Plnění základní školní docházky je součástí vedení řádného života a předpokladem dalšího studia a budoucího uplatnění ve společnosti.⁵⁹ Spolupráce se školou probíhá i u mladistvých, kteří již navštěvují nějaký učební obor. Je potřeba být v kontaktu minimálně s třídním učitelem klienta, aby měl specialista představu, jak se klient chová ve školním prostředí, jak komunikuje s vyučujícími a se spolužáky.

Spolupráci se školou naváže specialista do půl roku od započetí dohledu. Nejčastěji je specialista v kontaktu s třídním učitelem, který má o klientovi nejvíc informací. Spolupráce je možná i s ředitelem školy či jiným odpovědným pracovníkem (např. mistr odborné výuky, výchovný poradce). Kontakt udržuje telefonicky, písemně (např. zpráva o hodnocení chování a prospěchu) a zejména osobně (návštěvy ve škole). Intenzita kontaktu se školou je individuální a vždy je volena podle případu klienta. Při první schůzce ve škole je třídní učitele seznámen s rolí PMS při uloženém dohledu a je seznámen se zákazem zveřejňování informací o klientovi dle zákona č. 218/2003Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Specialista se s třídním učitelem domluví, jak konkrétně bude vypadat jejich spolupráce, zejména informování specialisty v případě problémů (například neomluvené hodiny, porušení školního řádu, problémové chování k vyučujícím, udělená kázeňská opatření, apod.). Doporučení je, aby specialista navštívil školu minimálně jedenkrát za školní rok. V praxi se však návštěvy odehrávají častěji, protože je třeba řešit aktuální problémy klientů se studiem. Specialista se zaměřuje zejména na klientovo plnění školních povinností, jeho vystupování v třídním kolektivu, chování k vyučujícím, zapojení se do školních aktivit a v neposlední řadě také na spolupráci rodiny se školou.⁶⁰

⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ tamtéž

Neplnění podmínek dohledu

Pokud klient poruší méně závažným způsobem podmínky uloženého dohledu, specialista se snaží učinit všechny kroky, které by vedly k nápravě situace a k obnovení spolupráce s klientem. Snaží se k tomu využít spolupráci s rodinou klienta. Jedním z aktivních kroků je zaslání výzvy k dostavení se na středisko PMS. V případě, že spolupráce s rodinou selže, může specialista využít spolupráci s jinými institucemi (zejména OSPOD). Společně s OSPOD probíhají výchovné komise nebo případové konference. Závažnější formou je dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu, návštěva psychologa nebo psychiatra. V případě, že výše uvedené kroky nevedou k nápravě, udělí specialista klientovi výstrahu probačního úředníka.⁶¹

Všechna porušení podmínek dohledu včetně udělení výstrahy specialista uvede do zprávy o průběhu dohledu, která je pravidelně zasílána soudu pro mládež. Když si klient nevezme s uložené výstrahy, informuje specialista soud pro mládež mimořádnou zprávou a v ní navrhně možné řešení situace:

- aby soud písemně vyzval klienta a jeho zákonného zástupce k plnění podmínek dohledu
- aby soud nařídil jednání a projednal neplnění dohledu s klientem a s jeho zákonným zástupcem
- v případě mladistvého prodloužení zkušební doby
- uložil vhodné výchovné opatření.⁶²

Ukončení dohledu

Výkon opatření dohledu u dítěte mladšího patnácti let končí dosažením jeho zletilosti nebo na základě rozhodnutí soudu. Specialista může podat k soudu návrh na zrušení dohledu.⁶³ Návrh na zrušení dohledu specialista podává v případě, že si je jistý, že uložené opatření splnilo svůj účel a další vedení klienta již není nutné. Dalším případem může být, že v průběhu dohledu je klientovi nařízena ústavní výchova a výchovné opatření tím ztrácí svůj účel. Ve výchovném ústavu s klientem pracují každý den a je mu poskytována veškerá potřebná péče k vedení klienta. Podáním návrhu práce specialisty nekončí, ale musí počkat na rozhodnutí soudu.

⁶¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁶² tamtéž

⁶³ tamtéž

Pokud dohled končí zletilostí klienta (klient dosáhl věku 18 let) specialista napíše závěrečnou zprávu o průběhu dohledu a tím je činnost PMS ukončena a spis je bez dalšího rozhodnutí ukončen.⁶⁴

Pokud byl dohled uložen, jako výchovné opatření mladistvému končí uplynutím zkušební doby stanovené v rozhodnutí. Na konci zkušební doby specialista podá soudu pro mládež závěrečnou zprávu o průběhu dohledu, součástí zprávy je i návrh zda má být klient osvědčen či nikoliv. Po podání zprávy počká specialista na pravomocné rozhodnutí o osvědčení či neosvědčení klienta nebo o přeměně trestu.⁶⁵

⁶⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.

⁶⁵ tamtéž

7. Výzkumné šetření zaměřené na práci Probační a mediační služby s mladistvými a nezletilými pachateli protiprávních činů

Široké spektrum činností Probační a mediační služby mi nedovoluje věnovat se všem opatřením, která mohou být mladistvým nebo nezletilým uložena. K přesnějšímu představení činnosti Probační a mediační služby jsem si vybrala kazuistiky klientů, kterým bylo uloženo výchovné opatření – dohled probačního úředníka nebo trestní opatření – podmíněné odsouzení s dohledem. S těmito druhy opatření se v praxi Probační a mediační služby setkáváme nejčastěji.

Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je na základě analýzy metodických postupů pro práci s mládeží a pomocí kazuistik odpovědět na výzkumné otázky týkající se možných prvků motivace pro mládež k vedení řádného života. Jedná se například o pravidelnou docházku do školy nebo podporující rodinné zázemí. Také mě zajímá, zda nějakým způsobem ovlivňuje pravidelná docházka do školy konzumaci drog u mládeže a zda spolupráce s dalšími organizacemi může přispět ke změně postojů mládeže.

Na základě tohoto výzkumného šetření chci představit práci Probační a mediační služby tak, aby se čtenář mohl seznámit s různorodou prací probačních úředníků/asistentů.

Metoda výzkumného šetření

K představení činnosti jsem použila kvalitativní metodu výzkum a to případovou studii, analýzu metodiky pro oblast práce s mladistvými a nezletilými a pozorování při vlastní práci s klienty. Na vybraných případových studiích chci ukázat, náročnost a rozmanitost práce s nezletilými a mladistvým.

Podle zákona č. 100/2000Sb. o ochraně osobních údajů byla jména chlapců změněna.

Popis výzkumného vzorku

Pro potřeby výzkumného šetření jsem si vybrala tři kazuistiky. První kazuistika se týká chlapce, kterému byl dohled uložen jako mladistvému. V době spáchání provinění mu bylo 16 let, pochází z Kraje Vysočina, kde spáchal svoje provinění. Druhá kazuistika se týká nezletilého chlapce, kterému v době spáchání činu jinak trestného bylo 14 let, pochází z kraje Vysočina a i on protiprávní jednání provedl v Kraji Vysočina. Nejednalo se o jeho první potrestání a ani o poslední. Třetí kazuistika se týká dívky, které byl dohled uložen také jako nezletilé. V době spáchání činu jinak trestného také na území Kraje Vysočina jí bylo 14 let. Se všemi klienty jsem byla v kontaktu dlouhodobě, v průměru 3 roky. U všech jsem byla

v kontaktu s rodinami a s jejich učiteli ve škole. V některých případech i s jinými spolupracujícími organizacemi.

Výzkumné otázky

Otázka č. 1: *Vede spolupráce probačního úředníka/asistenta s klientem k pravidelné docházce do školy?*

Otázka č. 2: *Má pravidelná docházka do školy pozitivní vliv k omezení zneužívání návykových látek?*

Otázka č. 3: *Podporuje spolupráce s dalšími organizacemi motivaci klienta k vedení řádného života?*

Otázka č. 4: *Je pro klienta k tomu, aby vedl řádný život důležité podporující sociální zázemí?*

7.1 Prezentace případových studií

Nyní se zaměřím na konkrétní případové studie. Popíšu vývoj jednotlivých případů a na případových studiích ukážu, jak probíhá aplikace metodického postupu.

Kazuistika č. 1

Uvedení do problematiky

Klient (Petr R.) se do evidence PMS dostal rozhodnutím soudu dne 23. 5. 2012. Dne 27. 3. 2012 mu bylo okresním soudem pro mládež uloženo trestní opatření (dle zákona č. 218/2003 Sb.) – podmíněné odsouzení s dohledem se zkušební dobou dva roky za provinění mající znaky trestného činu poškozování cizí věci dle § 228 odst. 1 tr. zákoníku.

Protiprávního jednání se Petr dopustil tím, že dne 5. 11. 2011 na soukromém zemědělském pozemku rozbil kamenem okna u zde zaparkovaného kombajnu, na střeše kombajnu rozbil světelný maják a utrhl kryt střešního větracího okna. Poté kamenem rozbil boční okno u jiného zde zaparkovaného nákladního automobilu, otvorem prostrčil ruku, otevřel si dveře a dostal se do automobilu. V automobilu poškodil stropní osvětlení, prohledal ho a věci, které zde našel, naházal do rybníka. Podobného jednání se dopustil 7. 11. 2011. Na stejném místě rozbil okna u nákladního automobilu, který zde byl zaparkovaný. Vnikl dovnitř a opět věci, které zde našel, naházal do rybníka (zimní bundu, polštáře, deky, apod.). Naposledy se stejného jednání dopustil 8. 11. 2011, kdy opět rozbil okna u zaparkovaného nákladního automobilu, vlezl dovnitř, prohledal automobil a opět vyházal věci do blízkého rybníku. Svým jednáním způsobil poškozenému (majitel firmy, které patřil automobil a kombajn) způsobil škodu za více než 15 000,- Kč.

Osobní a rodinná anamnéza

V době první konzultace chodil Petr na střední odborné učiliště, kde se učil v oboru truhlář. Pro tento obor se rozhodl poté, co nemohl studovat na sportovní škole kvůli špatnému prospěchu. Pro učební obor se rozhodl, přestože k němu neměl žádný vztah. Jeho prospěch byl velmi slabý, měl problémy s kázní, při hodinách byl neukázněný a vyrušoval.

Petrovi rodiče jsou rozvedení a Petr se se svým otcem téměř nestýká, otec o něj neprojevil zájem ani v době, kdy probíhalo vyšetřování provinění. Při rozvodu rodičů byl Petr rozsudkem soudu svěřen do péče své matky, se kterou v té době bydlel. Po dobu dohledu s klientem a jeho matkou bydlel ve společné domácnosti přítel matky a dva Petrovi sourozenci - Tomáš (12 let) a Anna. (9 let). Se sourozenci vycházel celkem dobře, pouze občas docházelo k neshodám, které nepřesahovaly běžné sourozenecké hádky.

Veškerý volný čas trávil Petr na tréninku fotbalu, který hrál za fotbalový klub ve svém místě bydliště. Trenér chtěl, aby hrál na jiný klub (ve větším městě), ale to Petr odmítl, protože nechtěl opustit svůj klub.

Průběh dohledu

Další konzultace probíhaly v pravidelných intervalech 1x za 14 dní a Petr na každou konzultaci (mimo letních prázdnin) nosil žákovskou knížku. O letních prázdninách v roce 2012 uvažoval o tom, že by si našel brigádu, protože musel začít splácet vzniklou škodu. Šel se ptát do zahradnictví a také to pizzerie, kde pracovala i jeho matka. Téměř celé letní prázdniny jsme řešili jeho brigádu, kterou se mu nepodařilo zajistit. Občas šel do pizzerie, ale chodil tam spíše sporadicky.

První dohledový plán jsme společně sestavili 7. 8. 2012 a klient si zde nestanovil příliš reálné cíle, ale byl přesvědčený, že se mu je podaří splnit. Jednalo se například o zdárné dokončení střední školy nebo o přesvědčení, že bude fotbal hrát na profesionální úrovni. Z reálných cílů šlo o bezproblémové chování v nové škole, plnění školních povinností nebo plnění povinností doma.

Teprve v září 2012 se nám podařilo domluvit splátkový kalendář s poškozeným a sepsat dohodu o náhradě vzniklé škody. Petr se s poškozeným domluvil, že mu bude každý měsíc dávat 500,-, které si vydělá v pizzerii, kam bude chodit o víkendech. Vzniklou škodu se mu podařilo do ukončení dohledu uhradit z nahodilých brigád.

Do září 2012 nastoupil do druhého ročníku na učební obor truhlář. Do školy musel dojíždět, a aby měl dojíždění jednodušší, přestěhoval se ke své babičce. Po přestěhování jsem provedla první návštěvu v místě bydliště klienta. Petr měl u babičky k dispozici vlastní vybavený pokoj, kde měl veškeré zázemí. Babička si nechala do domu zavést internet, aby Petrovi opravdu nic nechybělo. Neměl však žádné povinnosti, babička po něm nechtěla žádnou práci a Petr měl tak spoustu volného času, který trávil podle sebe a nemusel se nikomu zodpovídat, co dělá. Matku jsem upozorňovala, že babička nemá na Petra žádný výchovný vliv a ten jí nebude poslouchat. Matka si trvala na tom, že vše bude v pořádku.

První zpráva pro soud byla kladná, protože se zdálo, že vše je v pořádku a Petr si uvědomil závažnost svého jednání. Zhruba ke konci října 2012 se u Petra objevily první nedostatečné známky, které omlouval tím, že se nestihl na zkoušení připravit, nebo že se učil jinou látku, než ze které byl zkoušený. Zároveň v této době přestal chodit na brigádu a přišel tak o příjem, z kterého splácel škodu.

Na konci listopadu 2012 se začalo projevovat, že matka nemá vůbec přehled o synově škole. Nevěděla, kdy má být rodičovská schůzka a nevěděla nic o prospěchu Petra. Problémy s nedostatečnými známkami se začaly u Petra prohlubovat, nosil jich stále víc. Navázala jsem bližší spolupráci s jeho třídním učitelem a začala jsem pravidelně chodit do školy, byla jsem v pravidelném telefonickém kontaktu s třídním učitelem. Ve škole se Petr choval nevhodně k vyučujícím a byla mu udělena důtka třídního učitele. Ukázalo se, že má velký problém s docházkou do školy. Od počátku školního roku měl zameškáno 98 hodin, což představovalo 40% docházky. A z toho bylo dokonce 65 hodin neomluveno vůbec. A kvůli neomluveným hodinám byl nakonec podmíněčně vyloučen ze školy. Celou situaci jsem nejprve projednala s Petrem, který uvedl, že mi nic neřekl, protože si myslel, že se nic nedozvím (věděl, že budu v kontaktu se školou a s třídním učitelem). Na další konzultaci jsem si pozvala i matku klienta, abychom věc řešili společně. V den konzultace matka zavolala, aby syna omluvila, protože ve škole měli školní turnaj ve fotbale. Protože se jednalo o předvánoční akci školy, nepřepokládala jsem, že by turnaj trval tak dlouho, že by Petr nemohl přijít na konzultaci. Sdělila jsem tedy matce, ať společně přijdou po skončení turnaje. Matka, ale nemohla přijít, protože jela na závody s dcerou. Po telefonu jsem matce sdělila, jaké má Petr problémy ve škole a že je nezbytné, aby na další konzultaci přišla také. V ten samý den zavolal i Petr a omluvil se kvůli turnaji ve fotbale. Řekla jsem mu, že až turnaj skončí, má přijít na středisko Probační a mediační služby. Bylo znát, že se mu to nehodí. Na konzultaci nakonec přišel a

přiznal, že v době, kdy se omlouval z konzultace, byl již u své babičky. Na konzultaci nechtěl přijít, aby se nehovořilo o jeho problémech ve škole.

Při opakovaném řešení situace Petr před matkou uváděl, že se bude snažit do školy chodit (nikdy nebyl schopen říct, proč do školy nechodil) a s matkou bylo domluveno, že se o synovu docházku začne víc zajímat. Matka došla do školy a domluvila se s třídním učitelem, že pokud se Petr do školy nedostaví, bude škola okamžitě matku informovat.

Kvůli špatné docházce nebyl Petr v pololetí klasifikován ze sedmi předmětů a musel dělat opravné zkoušky. Kromě českého jazyka všechny udělal. Na zkoušku z českého jazyka nedošel vůbec a nechal si dát nedostatečnou známku.

Ve druhém pololetí školního roku se opětovně vyskytly problémy, kdy Petrovi byla udělena důtka ředitele školy za kouření před budovou školy. Kouřil tam společně se svými kamarády. Ze zprávy školy vyplynulo, že se nezlepšila ani školní docházka. I nadále chodil Petr za školu a snažil se to utajit před matkou i přede mnou. Domluvila jsem si schůzku s třídním učitelem a s výchovnou poradkyní, abychom se poradili, jak budeme dál postupovat. Petr po přečtení zprávy přiznal, že chodí za školu, ale neuvedl k tomu žádný důvod. Pouze se mu nechtělo do školy chodit a byl raději s kamarády. S třídním učitelem a výchovnou poradkyní jsme se domluvili, že Petr půjde před výchovnou komisi, kde s ní i s matkou bude celá věc řešena. Společně bylo domluveno, že matka bude informována pokaždé, když Petr nepřijde do školy a stejně tak i já. S matkou jsem poté hovořila o tom, že když Petr nebude chodit do školy, bude muset nastoupit na diagnostický pobyt do ústavu pro mládež, aby bylo jasné, z jakého důvodu do školy nechodí. Matka se pak snažila motivovat Petra dary, pokud bude chodit do školy. Slíbila mu například koupit motorčky, pokud nebude mít do konce školního roku žádnou neomluvenou hodinu. Ani tento dar nebyl pro Petra motivační, aby chodil do školy a začal opět chodit za školu.

Do dohledového plánu bylo nově zakomponováno testování na přítomnost omamných a psychotropních látek v těle (se souhlasem matky). Ustanovení bylo do dohledového plánu dáno na základě záškoláctví Petra, kdy hrozilo, že bude páchat další trestnou činnost. Při prvním testování byl test pozitivní na THC, ale Petr uvedl, že příští test už bude negativní. Testů za dobu dohledu proběhlo několik a většinou byly pozitivní. Společně s OSPOD jsme Petra přesvědčili, že navštíví psychologa, který mu zkusí pomoci od jeho závislosti. Petr to dlouhou dobu odmítal, zlom nastal až v momentě, kdy se „překouřil“, při cestě domů zkolaboval u silnice a byl převezen do nemocnice. Jeho odhodlání svoji závislost léčit mu

vydrželo přes tři sezení u psychologa. Poté sám léčení ukončil s tím, že ho nepotřebuje a až bude chtít s kouřením marihuany ukončit, sám přestane. Do konce zkušební doby se tuto oblast nepodařilo vyřešit ani přes úzkou spolupráci s matkou.

Na začátku května 2012 se vystupňovalo záškoláctví Petra do té míry, že pokud by stejným způsobem pokračoval, tak by na konci školního roku nebyl klasifikován z deseti předmětů a opět by musel dělat opravné zkoušky. Matka v té době kontaktovala středisko Probační a mediační služby a sdělila, že je z celé situace bezradná a neví, jak jí má řešit. Celou situaci jsem s Petrem rozebrala a zjistila jsem, že na něj mají velký vliv kamarádi, kterým se snaží vyrovnat a nepřemýšlí o důsledcích, které jeho jednání bude mít. Do konce školního roku již do školy chodil. Ale nakonec nebyl klasifikován ze šesti předmětů a ze tří předmětů byl hodnocen nedostatečnou známkou. I kdyby udělal zkoušky na čtyřky, musel by rok opakovat. Žádné zkoušky proto nedělal a rovnou si požádal o opakování prvního ročníku. Škola mu to umožnila a on v září nastoupil opět do prvního ročníku.

Situace se však brzy začala opakovat a já jsem od třídního učitele zjistila, že Petr opět nechodí do školy. Do řešení situace jsem zapojila, jak matku, tak pracovníci OSPOD. Proběhlo společné jednání na OSPOD, kde se rozhodovalo o diagnostickém pobytu nebo o přestupu na jinou školu, kde Petr změní kamarády. Při jednání Petr nemluvil, nebyl schopný vysvětlit, proč do školy opakovaně nechodí. Na konci jednání bylo domluveno, že Petr změní školu a tím i kamarády. Petrovi se toto řešení nelíbilo, raději by chodil na stejnou školu a sliboval, že už do školy bude chodit. Jeho tvrzení již nikdo nevěřil, protože zlepšení sliboval několikrát.

Od října 2013 začal Petr chodit na jinou školu a jiný obor – tesař. Hned na začátku jeho docházky jsem navázala spolupráci s třídním učitelem a byli jsme domluvení, že jakmile Petr nepřijde do školy, bude mě třídní učitel informovat. Několikrát Petr zkusil nejít do školy, ale hned na začátku jeho záškoláctví proběhlo jednání na OSPOD, kde matka podepsala souhlas s dobrovolným pobytem v diagnostickém ústavu. Společně jsme se domluvili, že zatím pracovníci OSPOD návrh nepodá, ale jakmile Petr přestane chodit do školy znovu, nikdo již nebude situaci opakovaně projednávat a návrh soudu bude podán. V této době jsme společně s pracovníci OSPOD matku přesvědčili, že si musí vzít syna zpět od babičky domů, kde na něj bude mít větší vliv a bude ho mít pod přímým dohledem.

O celé situaci byl vždy informován soud pro mládež. Poprvé si soudce pozval Petra k sobě do kanceláře, kde s ním celou jeho situaci probíral. Petrovi v té době hrozilo, že mu bude podmíněně uložen trest přeměněný na trest odnětí svobody. Zpočátku se zdálo, že si z toho

Petr vzal poučení a situace se pomalu začala zlepšovat. S přibývajícím časem se však situace opět zhoršila do té míry, že matka byla ochotná dát okamžitý souhlas s diagnostickým pobytem. Opět jsem informovala soud pro mládež a tentokrát již proběhlo veřejné zasedání, kde byla klientovi stanovena lhůta, do kdy musí svoji docházku zlepšit a začít řešit i svoji drogovou závislost.

V nové škole nebyl Petr zpočátku spokojený, neměl zde žádné kamarády a zvolený obor ho nebavil. V průběhu školního roku se jeho postoj ke škole začal měnit a hodnocení ze školy bylo celkem dobré. Nezlepšil se však jeho prospěch a v pololetí byl hodnocen čtyřmi nedostatečnými známkami. Prospěch se mu nakonec trochu podařilo zlepšit a na konci školního roku byl pouze z jednoho předmětu klasifikován nedostatečnou známkou. Reparát se mu podařilo udělat a od září 2014 nastoupil do druhého ročníku.

Ve druhém ročníku neměl Petr žádnou neomluvenou hodinu, chodil do školy pravidelně, snažil se připravovat na vyučování, aby nemusel dělat reparát nebo dělat doplňující zkoušky, kdyby nebyl z nějakého předmětu hodnocen.

Na konci listopadu 2014 skončila Petrovi zkušební doba podmíněného odsouzení a já jsem podávala soudu zprávu s návrhem na osvědčení klienta. Petr v té době pravidelně chodil do školy, zvolený obor ho začal bavit a zejména praxe, protože již dělal praktické věci spojené s oborem. Doma byla situace stabilizovaná, Petr se snažil doma více pomáhat, i když ho to nebavilo. Jediným problémem, který u Petra přetrval, bylo kouření marihuany, kterého se nechtěl vzdát, protože byl přesvědčený o tom, že má vše pod kontrolou. Věděl, že jako sportovec by jí neměl užívat, ale ani jeho oblíbený fotbal ho nepřesvědčil, aby s tím přestal.

Shrnutí

Petr pochází z rodiny, kde rodiče se rozvedli a on dlouhodobě žil s matkou a jejím přítelem, kterého plně nerespektoval. Jeho velkým koníčkem byl fotbal, který byl ovšem schopen vyměnit za drogu a kamarády, kteří ho sváděli k záškoláctví. Původně dobře míněná pomoc matky v podobě přestěhování se k babičce, aby měl snadnější dojíždění do školy, se minula účinkem. Matka přestala mít přehled o školním prospěchu, docházce a ztratila nad Petrem veškerý vliv. Do řešení Petrova záškoláctví byla zapojena nejen škola, ale musel být zapojen i OSPD, aby bylo dosaženo změny. Nemalý vliv mělo i opakované projednávání věci před soudcem.

Petr si neuvědomoval závažnost situace a po celou dobu se spoléhal, že se na jeho lži a záškoláctví nepřijde. Nepředpokládal úzkou spolupráci Probační a mediační služby se školou ani s ostatními organizacemi.

Kazuistika č. 2

Uvedení do problematiky

Roman se do evidence PMS dostal z rozhodnutí soudu pro mládež dne 10. 5. 2013, protože mu bylo uloženo výchovné opatření – dohled probačního úředníka dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Jeho trestní stíhání bylo zastaveno pro nedostatek věku, ale pokud by byl Roman zletilý, bylo by jeho jednání kvalifikováno jako pohlavní zneužití dle § 187 odst. 1 tr. zákoníku.

Protiprávního jednání se dopustil tím, že v březnu 2012 po oboustranném souhlasu se vzájemně pohlavně uspokojoval s nezletilou. Vzájemně se líbali, hladili, kdy Roman hladil nezletilou na prsou a na přirození a ona mu třela rukou pohlavní úd. Toto jednání Roman prováděl i přes to, že si byl vědom věku svého (méně než 15 let) i nezletilé.

Rodinná a osobní anamnéza

Když přišel Roman na první konzultaci, chodil do 9. třídy základní školy. Jeho prospěch byl podprůměrný a v době začátku konzultací se jeho chování ve škole zlepšilo. Vyrušoval méně, přestal být drzý na vyučující a začal se lépe chovat i ke svým spolužákům. Bydlel se svojí matkou a jejím přítelem v rodinném domě, který patřil příteli matky. Přítel matky vlastnil pilu, kam Roman občas o víkendu chodil na brigádu. Biologického otce Roman nikdy nepoznal, matka se s ním rozešla ještě v době, kdy byla těhotná. Otec Romana je romské národnosti a Roman o něm hovoří s velkým despektem. Biologický otec o syna nikdy neprojevil zájem, nepodílel se na jeho výchově a stanovené výživné nikdy neplatil. Roman má čtyři sourozence a všichni jsou starší. Nejstarší bratr Jan pracoval v Rakousku, kde bydlel i se svojí přítelkyní, sestra Markéta bydlela a pracovala v Nymburku a dvě mladší sestry (Michaela a Karla) bydlely a pracovaly v Praze. Volný čas trávil Roman především hraním her na počítači a koukáním na televizi. Žádného výrazného koníčka neměl a nemá ani v současné době.

Provinění, za které mu bylo uloženo výchovné opatření, nebylo jeho první. První konflikt se zákonem měl, když byl v sedmé třídě. Kamarádka začala doma svému otci krást marihuanu a nosila jí do parku, kde jí Roman společně s kamarády kouřil. Jeden z kamarádů mu pak navrhl, aby zkusil vdechovat toluen. Později začal s kamarádem chodit za školu. Škola se

spojila s matkou a okamžitě začali celou věc řešit. Pro související problémy začala celou věc řešit nakonec i policie a záležitost skončila výchovným opatřením – napomenutí s výstrahou.

Z problémů, které si Roman způsobil, se však nepoučil a následovalo další provinění. Opět společně s kamarády šli k seníku, kde pobíhali po balících a pak je napadlo zapálit si cigaretu. Roman nedopalek odhodil do sena, které následně chytlo. S kamarádem zavolali hasiče, ale škoda se vyšplhala cca na 200 000,- Kč, kterou stále ještě matka splácí. Romanovi bylo uloženo výchovné opatření – výchovná povinnost podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

Třetím střetem se zákonem bylo již zmiňované provinění, za které mu bylo uloženo výchovné opatření – dohled probačního úředníka.

Průběh dohledu

Letní prázdniny trávil Roman společně se svojí matkou v Rakousku na statku u sestřenice matky. Roman zde pomáhal s prací na hospodářství a vydělal si tam i nějaké peníze. V době, kdy byl v Rakousku, vypadalo vše v pořádku. Matka ho měla pod kontrolou a Roman, protože tu kromě bratra nikoho neznal, nechodil ven a veškerý čas trávil na statku.

Od září 2013 nastoupil do učebního oboru Opravář zemědělských strojů. Do nové školy se těšil i z důvodu, že zde byl na internátě a získal tak pocit větší svobody. Matka se v září do České republiky nevrátila, protože v Rakousku měla stálou práci. Vrátila se až v době, kdy u Romana začaly další problémy se zákonem, což bylo na jaře 2014.

Po prázdninách měly konzultace probíhat cca 1x za 14 dní. Roman se na ně ale často nedostavil a omlouval se, že si spletl dni nebo že zapomněl. Když jsme vyřešili zapomínání na konzultace, Roman přestal nosit zadávané úkoly. Vůbec nenosil žákovskou knížku, nepromýšlel si úkoly (plán dohledu) apod. V probačním plánu dohledu mu byla stanovena povinnost, že se bude podrobovat testům na přítomnost omamných a psychotropních látek (matka s tím souhlasila a byla ráda, že bude Roman pod dohledem). Postupem času byly jednotlivé testy pozitivní na marihuanu. Roman uváděl, že si občas zakouří s kamarády. V prosinci 2013 mu byla udělena důtka třídního učitele, protože u něj byla nalezena krabička marihuany. Na svoji omluvu uvedl výmluvu, že krabičku pouze našel před vchodem na internát a tak jí sebral a chtěl jí zničit. Domluvili jsme se, že pokud nechce mít Roman další

problémy, okamžitě s kouřením marihuany přestane a následující testy na přítomnost omamných a psychotropních látek budou negativní.

V době, kdy Roman přestal nosit žakovskou knížku, uváděl, že ho škola baví, nemá zde žádné problémy a s vyučujícími a spolužáky vychází dobře. V průběhu prvního pololetí mu bylo nabídnuto stipendium vázané na možnost nástupu do práce po řádném ukončení studia. Roman by měl ve firmě, která mu nabídla stipendium, zajištěnou praxi, letní brigády a po ukončení studia práci. Z počátku se mu to hodně líbilo a vypadalo to, že nabídky využije. Matka byla stále v Rakousku a Romana viděla pouze o víkendu, kdy za ní jezdil, a tak nabídka stipendia vyšla na prázdno a Roman jí nevyužil.

Vzhledem k tomu, že Roman byl přes týden na internátě a na víkend jezdil k matce do Rakouska, nebyla realizována návštěva v místě bydliště, ale jezdila jsem za Romanem na internát. Na pokoji byl s jedním spolužákem a pokoj byl velmi neútulný. Nebyly tam ani žádné obrázky nebo osobní věci, pokoj byl zařízen internátním nábytkem a neměl zde nic navíc, přestože ubytovací řád určité zvelebení umožňoval.

Konzultace na středisku probíhaly v duchu nespolupráce, Roman na položené otázky odpovídal jednoslovně, na většinu z nich měl odpověď, že neví. Nebylo možné ho zaktivizovat, nechtěl o ničem hovořit, dokonce ani o věcech, které ho z počátku zajímaly.

První pololetí dokončil se čtyřmi nedostatečnými známkami. Špatné známky zhodnotil tím, že se vůbec neučil a tak to asi bude muset změnit. Roman i matka začali mluvit o tom, že by denně dojížděl ze školy domů, aby ho měl někdo na očích a on se musel učit. Toto nakonec nebylo uskutečněno, protože matka stále chtěla být v Rakousku a o Romana by se musel starat její přítel, který měl zdravotní problémy. Roman tak i nadále zůstal na internátě, kde byl několikrát přestěhován, protože nevycházel se spolubydlicími.

Na začátku března 2014 mi matka zavolala, že jí volala policie a sdělila jí, že Roman byl účastníkem krádeže. Ještě s dalšími dvěma kamarády okradl svého spolužáka. Více informací matka v tu chvíli nevěděla. Postupně se ukázalo, že v první řadě šlo o poměrně dlouhodobou šikanu handicapovaného spolužáka (zadržával při mluvení), která vyústila krádeží (později kvalifikováno jako loupež) výrobku z praxe. Na začátku projednávání provinění matka začala prvně mluvit o diagnostickém pobytu. Ale zatím k tomu nedošlo.

Dne 1. 9. 2014 soud uznal Romana vinným z provinění loupeže. Soud upustil od uložení trestního opatření a bylo mu uloženo výchovné opatření – dohled probačního úředníka na dobu deseti měsíců. Loupež spočívala v tom, že Roman a jeho dva kamarádi si pohlídali

odchod spolužáka na vlakové nádraží, kam za ním šli. Tam po něm chtěli, aby jim dal výrobek z praxe, a který se jednomu z nich nepovedl. Spolužák jim ale svůj výrobek vydat odmítl. Jeden z Romanových kamarádů vyndal z kapsy kovovou ruční zbraň zesilující úder pěstí (boxera) a začal poškozenému vyhrožovat tím, že pokud výrobek nevydá, zmlátí ho. Poškozený výrobek vyndal, aby jim ukázal, že je jeho (byly na něm vyryty jeho iniciály). Roman a jeho kamarádi se s poškozeným začali o výrobek přetahovat, ale poškozený jim ho vytrhl z ruky. Později mu začali útočníci kopat do nohou, vulgárně mu nadávali a házeli po něm zapálené sirky. Nakonec mu sebrali celý batoh i s výrobkem a čepici a vše hodili do nedalekého rybníka.

Než soud rozhodl o potrestání Romana i jeho kamarádů, proběhlo několik jednání v rámci přípravného řízení trestního na středisku PMS, kde byl k celé věci přizván i poškozený chlapec a jeho rodiče. Vyřešení věci trvalo poměrně dlouho, protože Roman a jeho kamarádi dlouho zapírali a skutečnost si přikrášlovali. Nakonec se přiznali, jak vše skutečně proběhlo a na středisku Probační a mediační služby proběhla mediace za přítomnosti všech tří obviněných, jejich rodičů, poškozeného a jeho rodičů, výchovné poradkyně ze školy, třídního učitele a pracovníka střediska PMS. Roman a jeho kamarádi měli možnost vyslechnout si, jak na poškozeného celá situace působila, že měl po celou dobu velký strach a jaké problémy mu to způsobilo (probírala se i šikana ve škole, která předcházela předmětnému jednání). Roman a jeho kamarádi se poškozenému a jeho rodičům omluvili a domluvili se na náhradě škody za poškozené věci (čepice, batoh, zničená bunda od sirek). Matka Romana se po tomto incidentu vrátila zpět do České republiky a našla si zde stabilní zaměstnání v zemědělském družstvu.

Roman po soudu uváděl, že se z celé situace poučil a že už ví, že se musí chovat v souladu se zákonem, protože teď už by mohl jít do vězení. Školní rok dokončil na škole opět se čtyřmi nedostatečnými. Požádal si o opakování prvního ročníku, ale škola mu to kvůli jeho předchozímu chování neumožnila. Od září 2014 tak musel nastoupit do prvního ročníku jiné školy. Škola to byla skladbou výuky o poznání lehčí, než byla ta předchozí a Roman zde neměl žádné problémy zvládat učivo. Zpočátku se zdálo, že si opravdu z předchozí situace vzal ponaučení, choval se slušně, doma se snažil matce pomáhat, na konzultace chodil pravidelně a nosil žákovskou knížku i zadávané úkoly.

V prosinci 2014 se ovšem znovu vyskytly další problémy, kdy Roman začal opět čichat toluen a utekl z domova. V noci, když byla matka v práci, odešel a druhý den odpoledne ho matka s pomocí Romanova kamaráda našla v nedaleké obci na autobusové zastávce pod vlivem toluenu. Při následné konzultaci na středisku nebyl Roman schopen vysvětlit, proč se

k čichání toluenu vrátil (chtěl si údajně připomenout, jaké to bylo) ani proč utekl z domova. S matkou jsme se domluvily, že Romanovo chování přestává být zvladatelné a pokud nepřestane s čicháním toluenu nebo se bude dopouštět jiných věcí, s kterými matka nesouhlasí, dá matka souhlas k pobytu v diagnostickém ústavu. Na to Roman uvedl, že do diagnostického ústavu rozhodně nechce. Jeho přesvědčení mu vydrželo do ledna 2015, kdy přestal chodit do školy a ve volných chvílích opět často čichal toluen. Vše vyvrcholilo tím, že jednoho dne byl Roman nalezen v parku v bezvědomí. Po příjezdu rychlé záchranné služby byl převezen do nemocnice k hospitalizaci. Lékaři potvrdili, že byl pod vlivem marihuany a byl z něj cítit toluen. Matka neváhala a požádala OSPOD o pomoc. Vzhledem k tomu, že se jednalo o situaci, kdy byl klient ohrožen na životě, OSPOD podal k soudu návrh na tzv. „rychlé předběžné opatření“ (soudce musí do 24 hodin vydat rozhodnutí o schválení nebo neschválení předběžného opatření). Do 24 hodin soud rozhodl o umístění Romana do diagnostického ústavu, kde je dosud.

Pobyt v diagnostickém ústavu Roman zatím zvládá dobře, podrobuje se terapiím a je plně spolupracující. V době psaní této práce není diagnostický pobyt ukončen, takže nevím, zda soud rozhodne o ústavní výchově nebo zda se Roman vrátí domů za stanovení jasných pravidel, která bude muset dodržovat i rodina Romana.

Shrnutí

Roman po celou dobu žije pouze s matkou a jejím přítelem. Biologického otce nikdy nepoznal a ten o něj ani neprojevil žádný zájem. U Romana se projevují rasistické řeči mířící na všechny Romy (přestože je sám po otci geneticky z poloviny také Rom, aniž by to bylo ovšem poznat na jeho barvě pleti).

Ve velmi raném věku se u něj projeví problémy s dodržováním zákonných norem. Než mu bylo uloženo výchovné opatření, spáchal další dva činy jinak trestné. Projednávání těchto činů nezanechalo v Romanovi žádné nepříjemné pocity a nezval si z toho ponaučení. V průběhu uloženého výchovného opatření spáchal další provinění závažné povahy.

Matka ponechala Romana v České republice samotného a sama pracovala v Rakousku. Neměla tak přehled o tom, jak se Roman chová, jaké má problémy ve škole, nezajímala se o jeho školní prospěch. Jeho problémy se stupňovaly a matka na to zareagovala až v momentě, kdy Roman spáchal další provinění.

Roman nemá žádného koníčka, kterému by věnoval čas a většinu volného času trávil s kamarády, kteří jeho jednání velmi ovlivňovali. Nechal se „přemluvit“ k tomu, aby nechodil

do školy, aby kouřil marihuanu i přes zákaz uložený matkou, apod. Na rodině mu nezáleželo, bylo mu jedno, že se o něj matka bojí. Jeho chování vygradovalo předávkováním drogami a nejdřív pobytem v nemocnici a poté v diagnostickém ústavu.

Kazuistika č. 3

Uvedení do problematiky

Pověření k zahájení výchovného opatření – dohled probačního úředníka bylo na středisko PMS doručeno dne 13. 12. 2011. Anetě bylo v době spáchání činu jinak trestného 14 let, a proto bylo její trestní stíhání de jure odloženo. Dopustila se činu jinak trestného - nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy dle § 283 odst. 1 trestního zákoníku. Její jednání spočívalo v tom, že nejméně v sedmi případech darovala ke společnému kouření v době od měsíce října 2010 do měsíce února 2011 na různých místech látku zvanou marihuana. Látka marihuana je zařazena jako látka omamná pod názvem konopí do seznamu IV podle Jednotné Úmluvy o omamných látkách, který je přílohou zákona č. 167/1998 Sb. o návykových látkách.

Osobní a rodinná anamnéza

Na první konzultaci společně s Anetou přišli i její rodiče. V době první konzultace Aneta chodila na základní školu do 9. třídy. Ve škole měla problémy s třídní učitelkou, měla pocit, že je vůči ní učitelka cíleně nespravedlivá. Aneta si stěžovala, že je ve škole zapsaná jako problémové dítě a má problém se z tohoto zařazení dostat. Těšila se proto na střední školu, protože odchod na jinou školu brala jako možnost nového začátku.

Na začátku dohledu Aneta bydlela se svými rodiči a sourozenci v bytě 3+1 u svých prarodičů. Bydlení v těchto stísněných podmínkách bylo provizorní, protože rodina rekonstruovala zděděný rodinný dům. Aneta na počátku dohledu měla dva sourozence, oba mladší. Sestru A. (9 let) a bratra M. (6 let). Ke konci dohledu se jí narodila sestra L., což zejména Aneta přivítala velmi pozitivně. V průběhu dohledu se také rodina přestěhovala do nově zrekonstruovaného rodinného domu, kde má každý svůj prostor, svoje soukromí.

Členové rodiny spolu vychází dobře, rodiče se z počátku střídali v docházení na konzultace, později bylo domluveno, že bude Aneta na konzultace chodit sama a s rodiči budeme v telefonickém kontaktu.

Průběh dohledu

Konzultace po dlouhou dobu dohledu probíhaly jedenkrát za 14 dní. Když nastoupila na střední školu, měli tam zavedenou elektronickou žákovskou knížku a každou konzultaci jsme ji s Anetou kontrolovaly a sledovaly její prospěch i docházku do školy. Na konzultacích byla vždy aktivní a plnila bez problémů zadávané úkoly, docházela na ně. Pravidelně. Pokud se na konzultaci nemohla dostavit, vždy jí řádně omluvila matka.

Dohledový plán byl zaměřen na školní prospěch, který Anetě na základní škole dělal problémy, a také na povinnost podrobit se testování na přítomnost OPL v těle. Tato povinnost byla projednána s rodiči, kteří souhlasili a také proto, že Aneta se dopustila činu jinak trestného v souvislosti s marihuanou. Po celou dobu dohledu byly testy negativní. Aneta o kouření marihuany mluvila jen jako o experimentu, kterého litovala a neměla chuť ho znova opakovat. Dokázala i svým kamarádům říct, že s nimi kouřit nebude a dodnes nekouří marihuanu ani cigarety.

Od září 2012 nastoupila na střední odborné učiliště do učebního oboru kuchař – číšník. Ve škole byla od začátku školního roku aktivní, do školy chodila a její prospěch byl lepší než na základní škole. Dobrý prospěch jí vydržel pouze v prvním ročníku. Ve druhém ročníku trochu polevila v učení, ale nikdy neměla na vysvědčení nedostatečnou známku. Ve druhém pololetí druhého ročníku byla Aneta dlouhodobě nemocná a musela dělat rozdílové zkoušky, které na konci prázdnin bez problémů zvládla a postoupila do třetího ročníku. Nyní je ve třetím ročníku a připravuje se na závěrečné zkoušky. Škola jí baví a rozhodla se, že bude ve studiu pokračovat. Podala si přihlášku na nástavbové maturitní studium a byla přijata, od září 2015 nastoupí do školy. Doma Aneta pomáhá s péčí o sourozence, pomáhá matce s vedením domácnosti a také při rekonstrukci rodinného domu. O letních prázdninách chodila na brigádu a přivydělávala si na věci, které si chtěla pořídit (telefon, počítač, oblečení apod.). Nyní má brigádu i při škole a chodí do ní v pátek a sobotu. Snaží se tak rodičům ulehčit, když mají nyní doma další malé dítě.

Ke konci dohledu chodila Aneta na konzultace v intervalech cca 1x za 5 týdnů, protože neměla žádný problém, který by bylo nutné vyřešit. Aneta si uvědomila, co provedla a co na jejím jednání bylo špatně. Přechodem na novou školu se seznámila s novými kamarády a opustila kamarády staré, se kterými kouřila marihuanu a odpoutala se tak od této zábavy.

Shrnutí

Aneta žije ve společné domácnosti se svým otcem i matkou a dalšími třemi sourozenci. Rodinné prostředí je harmonické, což se projevilo i při návštěvách v místě bydliště. Na všech členech rodiny bylo vidět, že spolu dobře vychází a umí spolu komunikovat.

Aneta v průběhu dohledu nastoupila na střední školu a přechod ze základní školy zvládla velmi dobře, dokonce se v prvním ročníku oproti základní škole v prospěchu zlepšila. Ve škole za celou dobu dohledu neměla žádné kázeňské problémy. Žádný ročník nemusela opakovat. Jedinou komplikací pro ní byla dlouhodobá nemoc, kvůli které musela dělat doplňující zkoušky, protože z některých předmětů nebyla klasifikována. Zkoušky zvládla a nyní absoluuje třetí ročník. Již je přijatá do maturitního nástavbového oboru, který si sama zvolila. Po dokončení studia by chtěla na nějakou dobu odjet pracovat do Anglie.

Její čin jinak trestný byl spojený se zneužíváním návykových látek, a tak po celou dobu probíhaly testy na přítomnost OPL v těle klientky. Test nebyl ani jednou pozitivní. Aneta již v počátcích dohledu mluvila o tom, že si uvědomila, že nechce jít cestou kouření marihuany a proto s tím přestala. Na konci dohledu uvedla, že je ráda, že se dostala na střední školu, kam s ní nešli žádní kamarádi ze základní školy a ona tak měla možnost je opustit a přestat kouřit marihuanu. Nyní je přesvědčená, že nikdy nebude užívat drogy, protože ví, jak její bývalí kamarádi žijí dnes.

8. Závěr výzkumného šetření

Nyní se zaměříme na vyhodnocení stanovených výzkumných otázek a uvidíme, zda se nám jednotlivé otázky potvrdily nebo nepotvrdily.

Otázka č. 1: Vede spolupráce probačního úředníka/asistenta s klientem k pravidelné docházce do školy?

Otázka č. 1	Potvrzena	Nepotvrzena
Případová studie č. 1		X
Případová studie č. 2		X
Případová studie č. 3	X	
Celkem	1	2

Tabulka č. 1 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1

V první a druhé případové studii se výzkumná otázka nepotvrdila. Ve třetí případové studii se výzkumná otázka potvrdila.

Pro první dva klienty uložený dohled neodradil od chození za školu. Ve třetím případě si klientka uvědomila, že chození do školy je pro ni důležité a to i přesto, že již na základní škole za školu chodila. První dva klienti nebyli sami přesvědčení, že do školy chtějí chodit. Zvolený obor je příliš nebavil a raději dali přednost kamarádům se špatným vlivem a posléze i droze. Nebyli schopni opustit kamarády a drogu ani v době, když jim hrozilo umístění do diagnostického ústavu ani, když byla situace projednávána před soudem.

Z uvedených příkladů vyplývá, že probační úředník/asistent nemůže úplně ovlivnit postoj klienta ke škole, pokud klient není sám vnitřně motivovaný ke změně své situace.

Otázka č. 2: Má pravidelná docházka do školy pozitivní vliv k omezení zneužívání návykových látek?

Otázka č. 2	Potvrzena	Nepotvrzena
Případová studie č. 1		X
Případová studie č. 2		X
Případová studie č. 3	X	
Celkem	1	2

Tabulka č. 2 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 2

V prvním a druhém případě se výzkumná otázka nepotvrdila, ve třetím případě se potvrdila.

Ve třetím případě jsme se setkali s tím, že klientka začala pravidelně chodit do školy, protože jí zvolený obor zajímal a již v té době věděla, že nechce pokračovat v užívání návykových látek. Byla si sama jistá, že chce začít žít jiným způsobem a zaměřila se na jiné hodnoty, než je návyková látka.

V prvním a druhém případě byl vývoj užívání návykových látek opačný. Klienti nastoupili na střední školu, na zvolený učební obor, který je nezajímal, neměli k němu žádný bližší vztah. První případová studie (Petr) ukazuje, že ani aktivní sport nevedl k tomu, aby nezačal s užíváním marihuany. Vliv kamarádů byl v té době větší než vliv sportu a vliv uloženého dohledu. Druhá případová studie (Roman) ukazuje, že vliv kamarádů byl ještě větší a klient se dopouštěl pod vlivem kamarádů užívání návykových látek ještě ve větší míře a k marihuaně přidal i toluen. V době užívání omamných látek nebral ohledy na sebe, na školu, na matku ani na uložený dohled.

Otázka č. 3: Podporuje spolupráce s dalšími organizacemi motivaci klienta k vedení řádného života?

Otázka č. 3	Potvrzena	Nepotvrzena
Případová studie č. 1	X	
Případová studie č. 2		X
Případová studie č. 3	X	
Celkem	2	1

Tabulka č. 3 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3

Tato výzkumná otázka se potvrdila v prvním a třetím případě. Ve druhém případě spolupráce s dalším spolupracujícími organizacemi neměla vliv na chování klienta.

V prvním případě se situace klienta kupodivu nezlepšila po prvním zásahu soudu, ale až po zapojení OSPOD a po druhém zásahu soudu, kdy klientovi hrozilo, že mu soud přemění uložené trestní opatření. Po zásahu OSPOD klient změnil školu, změnil kamarády a přesto, že zůstal u kouření marihuany, začal pravidelně chodit do školy. Ve druhém případě nemohlo ke změně situace to, že jsem do průběhu dohledu zapojila i další spolupracující instituce. Klient byl již hodně závislý na návykových látkách a dávaly mu takový pocit svobody, že nebyl ochotný poslouchat, co mu ostatní říkají a dál si vedl život podle sebe. Ve třetím případě stačila jen spolupráce se školou, protože klientka si uvědomovala, že sama chce žít „normálním“ životem a nechce již mít další problémy.

Otázka č. 4: Je pro klienta k tomu, aby vedl řádný život důležité podporující sociální zázemí?

Otázka č. 4	Potvrzena	Nepotvrzena
Případová studie č. 1	X	
Případová studie č. 2	X	
Případová studie č. 3	X	
Celkem	3	0

Tabulka č. 4 Vyhodnocení výzkumné otázky č. 4

Výše uvedená výzkumná otázka se potvrdila ve všech třech případech. Z uvedených případových studií je jasné, že když rodina a kamarádi fungují správně, je to pro klienta velkou podporou ve změně dosavadního způsobu života směrem k „normálnímu“ životu.

V prvním případě jsme viděli, že dokud klient bydlel u své babičky, neměl na něj nikdo velký vliv. Podřizoval se pouze svým kamarádům. V době, když již do řešení situace byly zainteresovány ostatní spolupracující instituce, matka si vzala klienta zpět domů a situace klienta se rapidně změnila, protože měl nad sebou pravidelnou kontrolu od matky, která musela začít být důsledná. Ve druhém případě se opět problémy začaly stupňovat v době, kdy matka byla v Rakousku, a klient zůstal bez dozoru matky sám a bydlel na internátě, jehož pravidla pro něj nebyla dostačující. V době, kdy byl trestně stíhaný, se matka vrátila z Rakouska zpět, ale bylo již pozdě, protože klient měl „respekt“ pouze ze svých kamarádů a autorita matky již nebyla dostačující. Navíc zde hrála důležitou roli i závislost na návykových látkách, kterých se nechtěl vzdát. Ve třetím případě bylo fungující rodinné zázemí do počátku dohledu a změna kamarádů přechodem na novou školu měla také vliv na změnu chování klientky.

Ze stanovených otázek a jejich vyhodnocení vyplývá, že spolu velmi úzce souvisí. Důležitým prvkem v možnosti ovlivnění nebo správného nasměrování klienta k vedení řádného života je jeho vlastní motivace ke změně. V případě, že klient sám nechce změnit svoje chování, svůj život, nemůže probační úředník/asistent této změny dosáhnout. Je pouze možné klientovi ukazovat, jaké by to bylo, kdyby se o změnu pokusil a vedl řádný život a jaké to bude mít důsledky, když bude pokračovat v jeho zaběhnutém způsobu života.

Velkou překážkou ke změně chování a k motivaci klienta je zneužívání návykových látek, které mají neblahý vliv i na psychiku jedince, který pak odmítá změnit způsob života, protože mu s drogou přijde velmi jednoduchý, nezábavný. Komplikací je nefungující rodinné zázemí,

kdy v našich případech matky nekontrolují chování svých dětí a ty pak mají pocit, že si můžou dělat, co chtějí. V momentě, kdy se rodina o své dítě začne opět zajímat, může být už pozdě, jak ukazuje druhý případ.

Naopak jistou naději při motivaci klienta ke změně chování dává změna školního prostředí, kdy se klient setká s novými spolužáky a může si zde najít i jiné kamarády, kteří ho ve změně podpoří. Pozitivně může působit i navázání spolupráce s jinými institucemi, které mají jiné nástroje k motivaci klienta. I to může být tím správným impulzem, kdy klient začne přemýšlet o změně. V neposlední řadě je důležité rodinné prostředí, které je fungující a jednotliví členové rodiny jsou klientovi při požadované změně oporou a zároveň i jistým kontrolujícím prvek, který je při změně života důležitý, aby se klient po prvních nesnázích nevrátil zpět k původnímu životu.

Výzkumné šetření ukázalo, že všechny stanovené výzkumné otázky spolu úzce souvisí. Je třeba vidět všechny souvislosti v rodinném prostředí klientů a jejich motivaci ke změně. Pokud dítě vidí, že rodiče o jeho chování neprojevují zájem, získají pocit, že mohou dělat vše, co chtějí a podle toho se pak chovají mezi svými vrstevníky. Je pro ně nepohodlné chodit do školy a učit se, a proto do ní přestanou chodit. Najednou mají hodně volného času, nevědí co s ním a začnou se kamarádit s dalšími mladými lidmi, kteří také nechodí do školy a lehce začnou například experimentovat s drogami, na kterých se velmi rychle stanou závislími. Mladí lidé se tak dostávají do koloběhu problémů ve škole, ve společnosti a často bohužel doma. Pokud nemají potřebnou podporu v rodině, případně v institucích kolem nich, je pro ně velmi obtížné se z koloběhu dostat.

Dle mého názoru je velká škoda, že při uložení dohledu nezletilému pak již justice není schopná řešit vznikající problémy u dětí, které nechtějí změnit své chování a například začnou chodit za školu. Jediným možným způsobem, jak situaci řešit, je umístění dítěte do diagnostického ústavu. Ale pokud problémy dítěte nejsou ještě tolik závažné, musí k diagnostickému pobytu dát souhlas rodič nebo jiný zákonný zástupce, a to bývá mnohdy problém. Pokud rodinné prostředí nefunguje, rodiče si často neuvědomují, že je situace vážná a vyžaduje jejich včasný zásah, aby bylo ještě možné chování dítěte korigovat. Souhlas rodiče nebo zákonného zástupce není nutný v případě, že je dítě například v ohrožení života nebo není zajištěna jeho ochrana. To je ale již pozdě, v těchto případech jsou již problémy klientů velmi hluboké a pomoci jim není vůbec jednoduché.

Závěr

Činnost Probační a mediační služby není pro širokou veřejnost moc známa. Pouze občas a útržkovitě se například v médiích objeví nějaká zpráva o této službě. Nejsou to však ucelené informace a lidé si tak o ní nemůžou udělat ucelený obrázek. Je tedy třeba seznamovat veřejnost s její činností, aby věděla, že v jejím okolí je instituce, která pomáhá odsouzeným, ale zároveň i poškozeným a lidem, kteří se do střetu se zákonem dostali poprvé a třeba z nedbalosti, jako jsou pachatelé dopravních nehod. Každý z nás se může dostat do situace, kdy bude potřebovat využít její zdarma nabízené služby, ať už jako pachatel nebo jako poškozený. Zejména na práci s poškozenými je v současné době kladen velký důraz, tak aby bylo vyhověno všem jejich přáním a potřebám.

Cílem práce bylo seznámit čtenáře s prací Probační a mediační služby s nezletilými a mladistvými pachateli protiprávních činů. Vzhledem k tomu, že práce s mládeží je velmi široká, jsem se více zaměřila na práci s mladistvými a nezletilými pachateli, kterým bylo uloženo trestní opatření - podmíněné odsouzení s dohledem nebo výchovné opatření – dohled probačního úředníka. V části práce, která se věnuje zákonu č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy o soudnictví ve věcech mládeže, jsou popsány všechny možnosti potrestání výše uvedených pachatelů. Na začátku práce jsem čtenáře seznámila se základními pojmy, které úzce souvisí s touto problematikou. Následovalo seznámení s již uvedeným zákonem a zejména způsoby potrestání. Nechybí představení Probační a mediační služby včetně jejího historického zakotvení a představní principu, na kterém pracuje – restorativní justice.

Aby mohla být činnost Probační a mediační služby více přiblížena, zvolila jsem představení národního metodického standardu pro práci s mládeží, kterou se probační úředníci/asistenti řídí. Dalším způsobem představení jsou tři případové studie, které ukazují rozmanitost práce s mládeží, a v neposlední řadě se jedná o vlastní zkušenost s touto prací, s uvedenými klienty.

Při vyhodnocení výzkumných otázek vyplynulo, že důležitými faktory při změně způsobu života klienta je důležité jeho rodinné zázemí a také spolupráce s dalšími institucemi jako je například škola, OSPOD, případně i soud. Velkou komplikací při práci s mládeží je její neochota změnit zaběhlý a pro ni pohodlný způsob života, nefungující rodinné zázemí a kamarády, kteří ji přesvědčují o tom, že změna způsobu života není důležitá. S tím pak souvisí i užívání návykových látek, které změní psychiku klienta do té míry, že není ochoten naslouchat nikomu, kromě kamarádů (kteří jsou také uživateli návykových látek) a drogy.

Myslím si, že činnost Probační a mediační služby je důležitá a v dnešní době má již nezastupitelnou roli v trestní justici. Soudy i státní zastupitelství se na spolupráci s ní spoléhají a ve velké míře akceptují návrhy, které z práce s klienty vycházejí. Zejména soudci jsou toho názoru, že Probační a mediační služba pracuje s klienty dobře a probační úředníci a asistenti mají o klientech nejvíce informací. Jsou tedy těmi, dokáží popsat a zhodnotit jejich aktuální situaci.

Důležitá je i činnost s poškozenými a oběťmi trestných činů, kteří mají možnost obrátit se na Probační a mediační službu. Dostane se jim rady, na jaké odškodnění mají nárok a ve vhodných případech se můžou setkat i s pachatelem trestného činu. Pro mnohé poškozené je osobní setkání mnohem důležitější než samotné peníze. Potřebují pachateli říct, jaké pocity mají v souvislosti se spáchaným trestným činem, jaké komplikace jim to způsobilo, a chtějí slyšet, proč si pachatel vybral právě je.

Představování Probační a mediační služby má smysl a je důležité, aby se dostala do povědomí široké veřejnosti.

Seznam požité literatury a jiných zdrojů:

1. Česká republika. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. In: *www.zakonyprolidi.cz*. Praha: Parlament České republiky, 2004. Dostupné z: Dostupné také z: *www.zakonyprolidi.cz*
2. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008, 269 s. ISBN 978-80-223-2391-8.
3. KOLEKTIV AUTORŮ. *Národní metodický standard Probační a mediační služby pro práci s mládeží*. Praha: Probační a mediační služba, 2010. Interní materiál.
4. KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
5. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8945-3.
6. PAVEL ŠTERN. *Organizační řád Probační a mediační služby České republiky*. Praha: Probační a mediační služba, 2011. Interní materiál.
7. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
8. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Karabec. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 143 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8021-8.
9. ROZUM, Jan. *Probační programy pro mladistvé*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 168 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3381-141.
10. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 416 s. Teoretik. ISBN 978-808-7212-684.
11. ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Editor Lenka Ouředníčková, Dagmar Doubravová. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
12. *Trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2012, 1135 s. ISBN 978-80-7208-951-2.
13. VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, xxviii, 636 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

14. VAN ZYL SMIT, Dirk. *Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 70 s. Prameny (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-093-9.
15. VEČERKA, Kazimír. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 129 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-079-3.
16. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011, xx, 968 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-807-4003-509.
17. ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.